

0-94

ИБРАЙЫМ
ЮСУПОВ

Дәуір
самаллары

Ю-91

ИБРАЙЫМ ЮСУПОВ

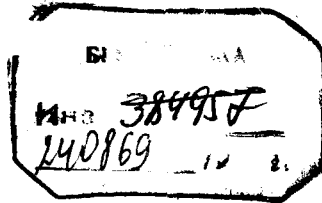

ДӘЙИР САМАЛЛАРЫ

(ҚОСЫҚЛАР ХӘМ ПОЭМА)

Отырарта 1985ж.

НӨКИС ҚАРАҚАЛПАҚСТАН, — 1982

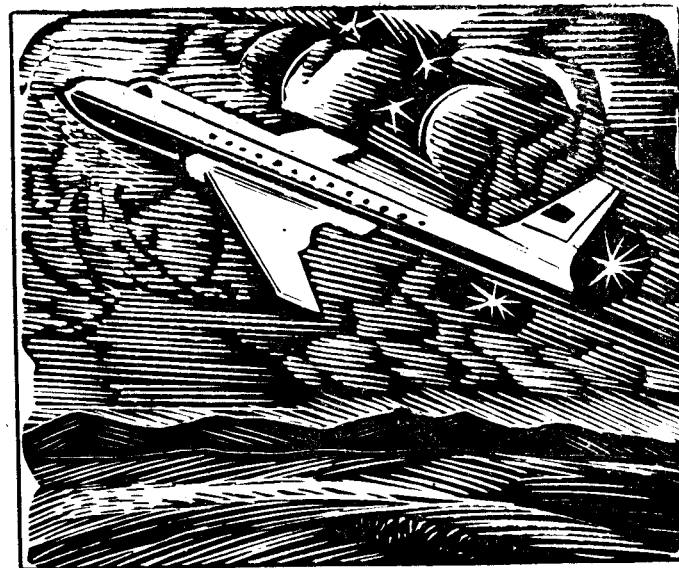
Өмирди сүюдин хәм дөретиүдин бийик заңы менен жасауға шақырыу, адам өзи ушын емес, адамлар ушын жасайтуғынын мақтаныш пенен жырлау, адам кеўлине жол табыудай машақатлы, лекин ең әдиүди инсаның пазыйлетлерди ардақлау, -мине, Қарақалпақстан АССР халық шайыры Ибрайым Юсуповтың бул топламындағы қосықлардың мәнилик өзегі усылардан ибарат. Халықлар дослығын, автономиялы республика мийнеткешлериниң мийнеттегі хәм социалистлик қурылыстағы жайнаған табысларын зауықланып жырлайтуғын қосықлар да топламнан орын алған.

„Қарақалпақ халқында сөз“ атлы Октябрь поэмасында шайыр совет хукиметин орнатыу ушын гүрес хәдийселериниң реалы картиналарын сүретлейди, уллы советлик семьяда өзиниң үлкен бахытына ерискен қарақалпақ халқының жүрек сезимин йош пенен жырлайды.

РЕЦЕНЗЕНТЛЕР; Т. Мамбетниязов
Т. Кабулов
Т. Мәтмуратов

Ю 70403 - 26
М - 357 (04) - 82 824702250000

© „Қарақалпақстан“ баспасы, 1982ж.

ТӨРТЛИКЛЕР

Заманым бар айға, жұлдызға ушқан,
Атомның құдиретли сырларын ашқан.
Өз ақылы менен ашқан сол сырды
Қайтып жаба алмай ақылдан сасқан.

* * *

—Ай! Сонша сәулени қайдан алдың сен?
—Күннің бизге түсип шағылысыуынан.
—Қуяш! Сонша нурды қайдан алдың сен?
—Адамның адамға мийрим нурынан...

* * *

Инсан кеўли деген сондай жаман зат,
Ол кырсықса, ақыл жиби шубалар:
Жұлдызға жол тауып атқан адамзағ,
Кеўилге жол таппай базда тубалар.

* * *

Дүнья биреўлерге—кинотеатр,
Билет алып, көреді де кетеді.
Журт бузық дүньяны дүзетіп атыр,
Биреўлер бузсам деп қыял стеди.

* * *

Журт ақыллы, бәрин билип отырған,
Эфандини „сада“ десип-ақ атыр.
Сөйте тура, өзи минип отырған
Шақаны биразлар кесип-ақ атыр,..

* * *

Дүнья аз ўағында бәрине жетер,
Инсап пақыр азға кәнәт етер.
Дүнья болған сайып, Нәпси деген ийт
Шынжырын жулқылап қутырып кетер.

* * *

Рухый дүньясы болды оның „ноль“,
Ишиў, жеў хәм пайда куўуў—талабы.
“Ети калай екен бул кустың?”, деп ол,
Бұлбил сайрап турған жаққа қарады..

* * *

Үш күшик сақладым сада гезимде,
Тарғыл көпек болды тумсығы қасқа.
Үшеўи де тислеп алды өзимди,
Енди серт айтқанман ийт сақламасқа...

ТИЛЕК

Мендеги ең үлкен тилек:
Не қыйынлық көрсек те,
Жас баланың жетимсиреп,
Жылағанын көрсетпе.
Ол бала ким?
Қайсы жерден?
Перзенти қай ананың?
Өмир, бизге көрсетпе сен
Жылағанын баланың.
Өз анасын, өз мәммесин
Жоқлап бала жыласа,
Адамзаттың хәммесиниң
Бул ең аўыр гүнасы.
Сол бир жетим калған бала
Вьетнамлы ма, негр ме,
Берер едим оған ғана
Жанымды бир өмирге.
Бирақ мениң жанымды ол
Не дәртине ем етсин?
Анасының бир хәўлетип
Сүйгенине не жетсин!
Не жетсин сол нәрестениң
Күлип талпынғанына,
Елтсин оны гүреслерин
Келешектиң тақына.

Бәрине де төзөр жүрек,
Бирақ не ис көрсек те,
Жас баланың жетимсиреп,
Жылағанын көрсетпе!

Мендеги ен үлкен тилек:
Не аўыр дәрт көрсек те,
Хаял-қыздың зар епиреп,
Жылағанын көрсетпе.
Хаял-қызы қайсы жердин
Хәсирет шегип жыласа,
Дүньяда бар еркеклердин
Бул ен аўыр гүнасы.
Мен олардың көзиндеги
Ғам-қайғысын ишерем,
Олар ушын өзимдеги
Бар шадлықтан кешерем.

Өмир, сеннен бир тилегим:
Не салғанын көрсек те,
Ер жигиттиң ер жүреги
Жылағанын көрсетпе.
Ер жигитлер жылар болса,
Тирек таяр дүньядан.
Үстине тау қулар болса,...,
Жоқ, жыламас ер адам!

* * *

Өмир, сеннен бир тилегим:
Қанәәсиз ет мени:
Хәш тоймасын жан-жүрегим
Хадал мийнет еткели.
Жасыл жапырақ сылдырына,

Ағысына булақтың,
Таңғы қуслар сайраўыша
Қуршы қанбай кулақтың,
Жулдызларға таңырқанып,
Ой сүриўди коймайын,
Журт қуғанса, мен қуўанып,
Шадланыўдан тоймайын.
Хәш тоймайын: адамларға
Мен жақсылық етиўден.
Кеўиллерге йош бериўден,
Адам болып өтиўден.
Өмир, сениң ашығыңман,
Сени сүйип қанбайын.
Былтыр жазған қосығымнан
Быйыл қанаатланбайын...

* * *

Өмир, сеннен илтимасым:
Жаслығымды алсаң да,
Балалықтың пәк дүньясы
Бизде аз кем қалсын дә.
Ақша булыттан ақ тулпарға
Минип алып шабайын.
Пәстек сабап атқан онда
Қарт шешемди табайын.
Тербелип ай кулағында,
Жулдыз терип алайын.
“Ертеқ айтшы. Гүлдирмама”
Деп кыңырлық қылайын...
Қус жуғырлап, самал маған
Сыбырласа уғайын.
Жас қамыстың жапырағынан
Қайық жасап ығайын.

Бала болып қуғанайын,
Бала мышық ойнаса.
Бала болып қыйналайын,
Жетим күшик тоңласа...

* * *

Арыў хаял қарсысында
Дизе бүгип, басын ийген
Рыцардай түскен сынға,
Өгинемен, өмир, сеннен:
Сен – күдиретли, сақый, еден,
Асырайгөр төрт бәледен:
Күнлемеўге үйрет мени,
Сақла журттың өсегинен.
Марапаттың көпшигинен,
Мақтаншақлық ешегинен.

АТ ЗӘНГИСИ ЗЫҢЫЛДАР...

Тарлан шабыс талұас етип таңларда,
Таң самалы ойнап сулыў жалларда,
Бесиктей тербелген алма көз атлар
Барар еди гүўлеп гүзар жолларда.
Сүйсингеннен бала жаным үзиліп.
Жол бойында қарар едим қызығып,
Алмаўыты атлар шайнап суўлықты,
Барар қыл куйрығы тал-тал сүзиліп.

Жигитлер ат емес, алтын тахтында,
Бақырып сөйлесер нелер ҳаққында.
Сонда зыңлап сес береді зәңгилер,
Атлар атқа қапталласқан ўақтында.

Зәңгилер қағысып, атлар желеди,
Сап гүмистің сыңғырлысы келеди.
Жүз даўыслы оркестрдің ишинен
Бул сеслерди таныр едим еле де.

Естен кетпес еситсем де бұрында,
Бир әжайып сес бар оның сырында.
Хәр әўлад усындай зәңги қағысып,
Гүўлеп кетип барар өмир жолында...

Хәр әўладтың өз дүркин, өз заманы,
Сүрип барар дәўран атлы жорғаны.
Теңли-тусы менен ойнап-күлисип,
Қандай жақсы зәңгилесип барғаны.

Ел хызметі деген бир уллы гүзар,
Биреў шаңда қалса, биреўлер озар.
Лекин жұбын жазбас жолға бир шыққан,
Топлымсыз шапқан ат туяқтан тозар.

Көргенлердің алып ақыл-еслерин,
Айдаң қапталласып, зәңгилеслерим.
Мениң бала гезде сүйсингенимдей,
Баллар ядлап қалсын зәңги сеслерин..

Май. 1980-ж.

СЕН ДЕГЕНДЕ ...

[Сайлаўшылар менен ушырасыўда оқылған косық,
23 февраль 1977 ж.]

Жулдызлардың ең жақтысын
Терип-терип алағойған,
Адамлардың ең жақсысы
Сол жақтыға барағойған.

Асқар таўдай адамлықты,
Ағын суўдай ҳадаллықты,
Уллылықты, еденликти
Көкирегиңе қуяғойған.

Сен туўарсаң ақылды да,
Сулыўды да, бағырды да...
„Халық“ деп сениң атыңды да
Ким қойса да дана қойған..

Сен қуўансаң, кеўлим тасып,
Ай-жұлдызды аралайман.
Сәл ынжылсаң, мазам қашып,
Саў жанымды жаралайман.

Базда өзим данадайман,
Базда исим шаладайман.
Сени көрсем, өз атама
Еркелеген баладайман.

Сен йош берсең, сөз табаман,
Бирди еки деп санамайман.
Сен буйырсаң, бассаламан,
Дуў-сыйына қарамайман.

Кеўлиңди табыўды ойлап,
Бир сәзди бир сәзге байлап,
Қара түнде қәлем шайнап,
Ақ қағазды қаралайман.

Әрманым сол тұрсам-жатсам:
Сөз қусын ушардан атсам,
Саған аз кем сөз унатсам,
Басқа бахыт сәрамайман.

Әжинияз, Бердақ өтти,
Аббаз, Садық жырлап өтти,
Дәрья болып қағлап өтти,
Сол дәрьяны жағалайман.

Намыс ушын ат қашырған,
Бийик әрманға асылған,
Мен де жұрт қусап тасынған
Бир жапакеш шымалайман.

Қосық-теңиз, болсам-балық,
Ис буйырса сиздей халық,
Аяғымды қолға алып,
Басым менен жумалайман.

1977 ж

ИЗЛЕНИЎ

Өмир излениўден тұрса итимал,
Изленемен, күндиз қолымда шырақ.
„Излесең табарсаң“ деген де сөз бар,
Дурыс-надурсын сынап көрмедим бирақ.

Излеймен жол жүрип, кітап ақтарып,
Жұрттың сөзлерине қулақ саламан.
Самалдан сорайман шөллерге барып,
Жұлдызларға қарап ойға таламан.

Излеймен күн бойы бир көмик қазып,
Терим жаўырныма шыққанға дейин.
Излеймен түн бойы қосықлар жазып,
Таңғы уйқы келип жыққанға дейин.

Аңшы дүзге шыкса излейди таўшан,
Тырна жалғыз қалса тырнасын излер.
Қызлар таң сәхәрде булақ басынан
Ақшам түсип қалған сырғасын излер.

Ҳасла тақатым жоқ, Ҳасла төзбеймен,
Жоқ жойытқан жоқшыдай саламан сорақ.
Өмирим бойы бир нәрсени излеймен,
Не нәрсе екенін билмеймен бирақ,..

1979-жыл.

ӨМИР ВЕКСЕЛЛЕРИ

Өмир-хеш өтелмес қарыздур, бақсаң.
Ана сүти менен, аталық парыз...
Өмиримде үш мәрте өзгерди ақша,
Бирақ хеш төленип питпес бул қарыз.

Ислесем жұмыслар болмайды ада,
Қәлем тартыў менен таңларым атар.
Төс қалтама қол жүўыртсам, сонда да —
Еле төленбеген вексельлер жатар.

Көз кыйығын салсам, жазған биринде:
„Кеше ләззет алып таң самалынан,
Шадландың бул гәнийбетли жүримге,
Сол ушын да вексель жибердик саған“.

Мынадай деп жазған буннан бөтени:
„Ядыңда ма алған илхамың-йошың?
Өз елинде шайыр атын көтерип,
Базда жазған тәўир қосығың ушын.“

Бираз дос арттырдың, муҳаббат таптың,
Бул хәм қарыз,-төлемесең болмайды.
Суўына шомылып Кегейли жаптың,
Бийпул тыңлағансаң пошша торғайды.

Таттың ышқы отының татлы азабын,
Сырластың ақшамы жулдызлар менен.
Базда биреўлердиң кеўлиниң бабын
Таба алмай, зейинине тийдиң сен.

Базы ўақта жылап турған баланы
Бастан сыйлап жубатпастан кеттиң сен.
Биреўлердиң кеўлиндеги жараны
Көрип, аманлыққа шүкир еттиң сен.

Ашық аспан, йошлы мийнеттиң заўқы,
Саған сая берди қаншама терек.
Өмирде басылмас адамның маўқы,
Не алсаң, хәммесин төлеўиң керек...“

Көзден уйқы, тынышымнан қут урлап,
Бир пружина серпип мазамды алар.
Жатсам-турсам шай қағаздай шытырлап,
Көз өңимде сол бир вексельлер турар.

Жан тәсаддық саған, химметли өмир!
Дәўлегиң буннан хәм болсын зыяда.
„Инсапсыз“ деп маған қылма сен жәбир,
Бергевиң ядымнан шықпас сирәда.

Өмирим бойы қарызыңды тапшаға
Тырысарман, тапқанымды төлермен.
Толық төлей алмай кеткен ўақта да,
Жүзлериңе туўра қарап өлермен.

Февраль, 1980-ж.

ӘРМАНЛАР

Ирили-майдалы болар әрманлар,
Бәри әхмийетли, кеуилдин нақшы.
Олар—өмириңдеги ертеңги таңлар.
Бәри ҳақ нийетли,-сол жери жақсы.

Олар жулдыз болып шақырар сени,
Жүзер көк жийекте ақ желқом болып.
Жумсақ тийер жийдениң де тикени,
Оны күткениңде жасырынып турып...

Жақтыртар оларды үмит отлары,
Қанатланар үлкен идеялардан.
Ауызлықсыз болар әрман атлары,
Жығып кетер бекем тутпасаң жалдап.

Гә ол өнер болар сен үйренбеген,
Илимде сен күткен сырлы шек болар.
Данк, мәртебе болар саған келмеген,
Сен тута алмаған ақ билек болар.

Ел хызметі ушын ат жалын тарап,
Шабарсаң әрманлар шақырған жаққа.
Емлеуғана әйнегинен сығалап,
Олар терек болып қалар бир ұақта...

Және жолға шықтың әрман ағымында,
Бири иске асса, он әрман таяр.
Пәк мақсет гүллери арзыу бағында
Жаңадан ғұмшалап, жапырақ жаяр.

Әрман—өмир ышқы, ертеңги таңлар,
Ол—сарқылмас булақ, сол жери жақсы.

Бир әулад ишинде кеткен әрманлар,
Бир әулад исинде бинят болмақшы.

ноябрь, 1980-ж.

ТАКЫЯТАС ТАРНАҰЫ ЖАНЫНДА ОЙЛАНЫҰ

Ҳеш қурық тиймеген суу тулпар еди,
Айға шапшыр еди алып қашқанда.
Әйдарханың минез-қулқы бар еди,
Албырасар едик гүўлеп тасқанда.

Услап темир такым шабандоз адам,
Жүўенлеп, қыл шылбыр тақты да кетти.
Қанша туўласа да, қармап жалынан,
Қыя майданлыққа шапты да кетти.

Қәне енди оның тулпар сыяғы,
Әйдарға сүўретли айбаты қайда?
Күнлик жерди дүсирлеткен туяғы,
Гөруғлының даңқлы ғыйраты қайда.

Былтыр бәхәр пайты кепкенде дәрья,
Жаяулап аржаққа бир өткеним бар.
Пиштирилген асау айғырға сонда,
Әмиўдәрья, сени мегзеткеним бар.

Ойламадым бирақ, ашлық ҳаққында,
Посқынлық ҳаққында ойламадым да.
Ултаныңнан кешип өгкен ұақтымда,
Бир ашшы ҳезил сөз турды ядымда:

„Өр беттен көп жаңа каналлар алып,
Дәрьяны қурытты“ десип атқанда,

Палўанияз аға қуяқыланып,
„Хасла олай емес...“ дептилер сонда.
„Мақтаудан қай нәрсе кетпейди азып?
Әмиўди марапат уйығы тепти.
„Асаў дәрья“, „Жәйхун дәрья“ деп жазып,
Дәрьяны шайырлар қурытты...“ депти.

Ал, енди бүгин ше?
Таўда муз ерип,
Каналлар қайтадан қақпақлап ақты.
Жәйхун дәрья және жилли көзленип,
Кең далаға сыймай ойқаслап шапты.

Басы тасқа тийди жайынның бирақ,
Тас тарнаў алдында тынды жаўызлық.
Темир қоллар дизгин тартқанда орап,
Аттың аўызын жыртты бетон аўызлық.

Жигирма бес тисли тас тарақ пенен
Жаныўардың жал-қуйрығын тарадым.
Жазғы таң самалын дилмаш тутып мен,
Дәрьядан бир неше саўал сорадым:

—Айтшы, ағар булақ анам Әмиўим,
Бул сақыйлық саған қайдан дарыған?
—Тиришилик дүньясына аналық мийрим
Мудам сақыйлықты үйретер маған.

—Қайдан алдың сонша мийримлиликти?
—Мийрим-шәпәтти алдым қуяштан.
Оның мийрим нуры түскенде хәтте,
Таўларда муз ерип, от шығар тастан.

—Дәрья, қайдан алдың уллылықты сен?
—Кишипейилликтен, мийнеткешликтен.

—Кишипейилликті үйрендің кімнен?
—Уллы Жер ананың пазмәлетінен.

—Айтшы, жақсылық хәм жаманлық бирге
Сениң бир бойыңа қалай сыйысқан?
—Дәрья да адамдай. Инсан өмирінде
Сыйысып жасайдығой бул еки дунпан...

—Сен қайда барсаң сонша асығып?
—Шөл тәңирисиниң асқан арғы қызы бар,
Мен едим ол қыздың мәңги аяғы.
Оған мың жыл бойы көзім қызығар.

Ол енди оянып узақ уйқыдан,
Мени күтер, мени шақырып атар.
Бәлким Қарақумнан, бәлким Қаршыдан,
Билмедим, қай жерден маған үй қатар.

Шөл қоймай гүлентип, гүлден тасайып,
Заман болсын қайыл, адамиар қайыл.
Сөз сулыўды таўып шөлди басаып,
Бос саўаллар менен егеме, шайыр!...

Май, 1979-жыл

БҮГИНГИ КҮН

Ақша булт дәрьяның арғы жағына,
Тыңайған пададай суўға койды бас.
Нурлы уўық шаншып шаңырағына,
Отаў тигип атыр көшпелі қуян.

Өтті сөйтип, шексиз ўақыттан бир күн,
Және жапырақ төкті гүзги шығарлар.

Және куслар қайтты бир неше дүркин,
Қартлардан жас кемип, есейди баллар.

Өмиримнің бир пәрше жанлы бөлеги,
Саған қуллығым бар, мириўбетли күн!
Еңбегим, ләззетим, ышқым, тилегим,
Тәшүишлерим кетти бойыңда сенин.

Ақылға уғрас келмес сениң гәрдишиң,
Әлхәббиз, не деген данасаң өзиң!
Атқарылды десек бүгинги исиң,
Ертеңге аўысып қаласаң өзиң.

Бүгин шала қалған дүньяның мүлкин
Ертең түплеймен деп жасайды инсан.
Өтер сөйтип мудам өмирден бир күн,
Бир адым атланар келешек таман.

Нурыңнан ашылды гүл-гумша, ғорек,
Самал болып естиң, суў боп ҳарладың.
Пал ҳәрреси болып тынбай гуўилдеп,
Гүздің соңғы гүлинен пал жыйнадың.

Раҳмет, сен сергек таң бердің маған,
Куслар жуғырлысын, жапырақ сылдырын.
Шық кеппестен турып ырысқы бағымнан
Шүкир етип үздим мийўаның бирин.

Үзип алдымдағы балаға бердим,
Оның куўанғаны-куўаныш маған.
Сонда сениң сақый нурыңды көрдим,
Бала қолындағы қызыл алмадан.

Майысқан шақаға ағаш тиредим,
Бақырдым жан кусап бир қаны қызба:
„Жер-суўым, қуяшым, азат еңбегим,
Даңқ сизиң қудиретли аўқамыңызға!“

Хәм кеттим жумысқа жүрип жалма-жан,
Бойды кернеп талұас, жигерим-күшим,
Күним, сени мол жемисли алмадай,
Инсаный мазмунға толтырмақ ушын...

Май 1979-жыл

АЛТЫ МИЛЛИОН

Өзбекстан ССР аўылхожалығы алдыңғыларының 19 февраль
1982 жыл Ташкентте болған қуралтайында оқылған қосық/

Қанша даңқлы заман өтсе де бунда,
Бизиң дәўиримиздей дәўран болмаған.
Әмиў, Сурхан, Сыр, Зәрафшан бойында
Тарийхта буныңдай қырман болмаған.

Бул уллы қырманның ҳәр гөбесине,
Өзбек дийқанының мәртебесине
Басынан телпеги түспегенинше,
Қарап суқланбаўшы жәхән болмаған.

Қуяш жерге берген нурына ырза,
Дәрья бизге берген суўына ырза,
Ұатан сиздей қыз хәм улына ырза,
„Аўфарин!“ демеўши адам болмаған.

Алты миллион тонна терген қолыңнан
Алты миллион мәрте сүйсе арзыған.

„Ақ алтын“ ның даңқын космосқа жайған,
Дүньяда сениңдей дийқан болмаған.

Қырық мың жылғы қысырақ Мырзашөллердин
Саған әрүанадай ийгенин көрдим,
Аўмағында сен из салған жерлердин
Шөл қалмас Жиззақтай бостан болмаған.

Сәлем гөззал Ташкент—даңқлы астанам!
Күншығыстың алтын дәрўазасысаң.
Озық тәжирийбениз—биз ушын илхам,
Саған бәс байласар палўан болмаған.

Бир суўдың бойында қоныслар басқан,
Бир той-мерекеде басларын қосқан.
Қарақалпак, Хорезм—еки туўысқан,
Ҳеш ўақ қатарынан жаман болмаған.

Мийнет йошы талўасланып йошқаның,
„Ақ алтын“ патшасы Өзбекстаным,
Сенсең бел баласы дийқан бабаның,
Жерге ҳешким сендей маман болмаған.

Турсынайлар көк тулпарын менгерип,
Атағын аспанда айға теңгерип,
Алты миллион жулдыз бенен көмкерип,
Ай қасында жазса зыян болмаған.

Өзбек пахтасынан тоқылған байрақ,
Жүзинде Лениннің сүүреті жайнап,
Ай ҳәм жулдызларға тигилер қайўақ,
Буған ҳеш қаныңдай гуман болмаған.

СЕН МӘРДАНА ХАЛЫҚСАҢ

Табысларын тас булақтай ийдирген,
Ақыл-зейни хәммелерден алықсаң.
Мәртлик исин дуйым журтка сүйдирген,
Пахтакеш халық, сен мәрдана халықсаң.

Ҳеш кимде жоқ сениң мийнеткешлигиң,
Пилдей парасатың, зәбердеслигиң.
Балғадан қаймықпас палўан төслигим,
Абырайға тырысқыш дана халықсаң.

* * *

Ўатан ийгилиги мақсетиң бирдей.
Кеўлицниң аўмағы кең сарай төрдей,
Берген ўәдең тасқа басылған мәрдей,
Айтқан сөзи бир дурдана халықсаң.

Пахта державасы Өзбекстаным,
Пахта безер тәжик, түркмен бостаның.
Қырғыз, қазақ, әзер—көп туўысқаның,
Бир-бириңе сен пәрўана халықсаң.

Қарақалпақта сыннан өткен ғайратың,
Ташаўыздан гүрлеп шапқан ғыратың.
Хорезмди тутқан уллы саўлатың,
Гөззал Ташкент хәм Ферғана халықсаң.

Ҳинжи дәни десе арзыр салынды,
Жайлаў толы сүриў-сүриў малыңды,
Тири алтынға толы теңиз, көлинди,
Елге ырыс қазаны еткен халықсаң.

Бағ хәм палызларың шийрин мийўалы,
Жайлар салдың дәрўазасы хиўалы.

Гүллентип Елликтей ески сахраны,
Ийип турған бир әрүана халықсаң.

Қасымкер тәбият тонын терис кийип,
Жездесиндей ойнар жаныңа тийип,
Сонда хәм жыл сайын қырмаңың бийик,
Файрат сынасқанда дара халықсаң.

Қысы менен тонда суў алып жүрсен,
Туўдырардай билек сыбанып жүрсен.
Хантеңгедей болса куўанып жүрсен,
Пахта перзент болса, ана халықсаң.

Тийнеклеп, ханалап, бункерлеп жыйнап,
Тоғыз ай толғатып жаныңды қыйнап,
Гүзде қалаларды аўылға айдап,
Мудам хызметинде қойған халықсаң.

Мийнет майданының палұаны да сен,
Ақ алтын елинің султаны да сен,
Шайырлардың йошы—илхамы да сен,
Көкиреги толы нама халықсаң.

Хәр түп пахтаң усар меҳригияға,
Пахтасы мол елдің ырысы зыяда.
Жыл сайын данқынды жайып дүньяға,
Жулдызы бәленттен туўған халықсаң.

ноябрь. 1973-81 ж

ПОЕЗД ЕМЕС, ЕЛДИҢ ДӘҰЛЕТИ КЕЛДИ

(Шымбайға биринши поезд барғандағы митингте оқылған баяз-қосық, 22-февраль, 1980 ж)

Бул заман жол салып жулдызға, айға,
Не исләймен десе ғурбети келди.

Поезд қышқырығы жаңлап Шымбайда,
Бүгин уллы тойдың сәубети келди.

Шайда бұлбил қонып таза гүллерге,
Хош қылықлы шийрин зибан тиллерде
Қазы Мәулик баяз еткен елдерде,
Бизге хәм мине сөз нәубети келди.

Арқаның ардақлы Шымбай жайлары,
Көзге ысық Кегейлинің бойлары,
Қутлы болсын поезд келген тойлары,
Поезд емес, елдің дәўлеті келди.

Талай шежирелерде оқып сөзинди,
Тарих дәрбентинде көрдим өзинди.
Ыңқылаб самалы желпип жүзинди,
Таза турмыслардың саўлаты келди.

Тарихынды толғар едем бул ўақта,
Поезд бизди күтип турмас бирақта...
„Дәешь, Қара өзек!“, аржағы Тахта,
Жүрип кететуғын мәўлеті келди.

Қанша көп тийесең пахта, салыңды,
Бул жол сонша ғурғынлатар қалыңды.
Бул нағыз айдын жол, наны қалыңды,
Ишсең суў орнына шербети келди.

Шайырлар дур шашып шийрин тиллерден,
Заман сүйинши сорап бизиң еллерден,
Амаңгүл, Бағдагүл, Райгүллерден
Жолашардың қәде-қәўметі келди.

Тәрийпин айтайын бул келген заттың,
Тепловозда күши алты мың аттың,

Абаданлық пенен мәденияттың
Ағар булақ ырыс дәулеті келди.

Саррас рельслери солдат қайыстай,
Ушқан қустан, ескен желден қалыспай,
Таў тиссең тарып кетер қайыспай,
Уллы техниканың құдирети келди.

Шымбайда шай ишип шықсаң есиктен,
Поезд мишип төрбелесең бесикте.
Тек болғаны мишер ұақта кешикпен,
Гудок шалса, жүрер мүддети келди.

Арба емес, бул асықпай барарға,
Такси емес саўдаласып турарға,
Заманының суў тулпары бул арба,
Сақый дәўранлардың қиммети келди.

Умыт болар не қыйынлық көргениң,
Шифер ізлеп, тахтай сорап жүргениң.
Такыятастан кәмир тасып бүлгениң,
Бәри умыт болар бұметі келди.

Кетсең бир куфедә төрт адам болып,
Мәскеўге барарсан еки таң қонып.
Поезд емес, айтсам атағын толық:
Заманың көшпеші жәннети келди.

Ташкент хәм Нюкистиң таяр жайлары,
Сибирьдың көк сүзген қарағайлары,
Элжир апельсини, ҳинди шайлары,
Станцияға түсер нәубети келди.

Рахмет әдиллик, даналықларға,
Турмыс қандай толы жаналықларға!
Бизлер ылақ баққан далалықларға
Бүгин коммунизм келбети келди.

Мың алғыс бул жолды салып келгенге,
Тулпарды ноқталап алып келгенге.
Заман қәдириң билип, дәўран сүргенге,
Шадлы турмыслардың зийнети келди.

Кеўил шағлап ушқан қустай талпынар,
Уллы елдің туўысқанлық салтына.
Азамат, мийнеткеш Шымбай халқына
Партияның уллы хұрмети келди!

КЕҰЛИЦНИҢ КӨШПЕЛИ КҮНИ БОЛАРМАН

(Газашак—Төрткүл карьер темир жолын салыўға арналған
Түйемайындағы митингте оқылды. сентябрь 1980-ж.)

Темир жол дийдилер мениң атымды,
Мол дәўлет, бахыттың жолы боларман.
Дүнья билер мениң ҳаслы затымды,
Абаданлық пенен толы боларман.

Рельсимди тартсаң қыя шөллерге,
Жазийранды жайнатарман гүллерге,
Ырыс—несийбе тасып елден еллерге,
Турмыстың таўсылмас кәни боларман.

Барған жерим абат, заўқы-сапалық,
Маған жүклер болсаң таўды қопарып,
Хәп заматта түсирермен апарып,
Заманның шаршамас пили боларман.

— Саррас туўрылықты сүйер жолларым,
Мен барсам узайып қалар қолларың.

Буннан бетер гурғынласып ҳалларың,
Айдын жолларыңның пири боларман.

Газашақтан тартсаң мени қай күнде,
Дүлдил емес, мен атларман Жәйхүнди,
Уақтың хошлап, шад етермен халқыңды,
Кеўлицниң көшпели күни боларман.

Аты Түйемойын, тәрийпи дәстан,
Ауызлығы бетон, ноқтасы тастан,
Поездлар өткенде мыңқ етпес ҳаслан,
Устасының шарап—шәни боларман.

Хорезм, қаралпақ, түркмен ғардашым,
Бир айдасқан көп заманның арбасын,
Поезд минип қайсы елге бармасын,
Барлық жерде дослық кәни боларман.

Дәрьяны атласам шөллер гүл болар,
Төрткүл деген бир әжайып ел болар,
Жер жәннети қайда десең, сол болар,
Мен оның және хәм сәни боларман.

Гудок шалғанымда еллер қуғанар,
Мен барсам, ел қонып, шөллер жаңарар.
Қашымды тезирек үйиң, ағалар!
Пәрауан турмыстың гүли боларман.

АҰЫЛ, АҰЫЛ!

Шайырлар ауылда тууылып,
қалада өледі.

(рус мақалы)

Үлкен шәхәр арқасында,
Калың терек арасында

Елеспесиз бир ауыл бар,
Кегейлиниң жағасында.
„Тууған жерим“ деген сөздің
Мәни берип пайқасына,
Қояр едим жулдыз етип,
Аспандағы ай қасына...

Анам тууып, хәйийү айтып,
Сөйлеп жүрип тил үйреткен.
Умытарман оны қайтип,
Ес билдирип, адам еткен!
Қулдыраған соқпақларын,
Сылдыраған салмаларын,
Тил дүзеткен такмақларын,
Шүллик пенен аңғалағын...
Бала гезде нан батырып
Сары майдың тортасына,
Ылақ-қозы бағып жүрип
Аяқтағы арқашына,
Малы менен, шөби менен
Үйкелесип бир өскенмен.
Ийтлериниң көби менен
Ийт тилинде сөйлескенмен.
Кеўлим сонда қалған уғып
Керексизин, керегин де.
Ойлағанман, бар жақсылық
Усы жерде дөреген деп...

* * *

Көп ауыллар қубламызда
Гөззал және гурғын келер.
Қалалардан кашып барып,
Ол жерлерде турғың келер.

Бизин аўыл бул дизимге
Кирмесе де, кеўли бийик.
Бундай аўыл жер жүзінде
Мен ойлайман жоқ па дийип.
Қанаәтшил халқы сондай,
Не ислесе ҳәли келер.
Қыз-келини туўған айдай,
Жигитлери дәли келер.
Шөпкерден жай салып алса,
Бир „жигули“ алып алса,
Қатерели қалалыға
Кудамдалы болып алса;
Бағ хәреми болмаса да,
Үй қасында қорасы көп.
Дийқаншылық қылмаса да,
Егис жерге таласы көп.
Шенгел қора қыспалағып,
Буға байлап, мал сақлайды.
Арығын семиртип сатып,
Базар күни шалжақлайды.
Өңи түүе, түсинде де
Қалаға бир барып қайтар.
Гешир-пьяз екпесе де,
Қаўын-қамек алып қайтар...

* * *

Тоқшылықтың салдарынан
Дәстүри көп ойлап тапқан.
Қыз узатса аўылынан,
Түскен жерин жаўдай шапқан.
Той берсе де, қой берсе де,
Өз пайдасын питиреди.
„Ким неше сом әкелди“ деп,

„Көк дәптерден“ өтиреди.
Оннан кейин қонақлардың
Басын қоспай, бөлип-бөлип,
Үйлерине қоңсылардың
Киргизеди ертип келип.
Көрпешени ийзел жатып,
Ауқатын күтесең сонша.
Аш жүрекке ақтан татып,
Басың мыңғырдай болғанша,
Таң алдында, қайтар ұқта
„Бақсыға шық“ деп келеди.
„Шықпасаң да, бақсы пулын
Бер“ деп, көзи жеп келеди.
Дуўтарының кулағына
Пул қыстырсаң, йошар бақсы.
(Бундай бақсылардан мына,
Масқарапаз маймыл жақсы.)
Ал ҳаяллар сумка былғап,
Дастурханлар аўмасады.
„Штамповка салыпты“ деп,
Абысынлар даўласады.
Қонақты бир жерге жыйнап,
Ортадан тамала сайлап,
Қосық тыңлап, тост айтысып,
Отырсаң дә хәмме шағлап!
Күйеу қайда, келип қайда?
Бирге отырып, тилек айтсақ.
Барған киши қусап тойға,
Ләззет алып үйге қайтсақ...
„Биз жоқ-жуқа заманда да
Бул бәлени көрмегенбиз.
Аш-әптада болғанда да,
Байыу ушын той бермегенбиз.
Құрмет пенен бетин ашып,

Келиншекти сыйлаганбыз.
Халық жыйналып кеўли тасып,
Баксы, жыраў тыңлаганбыз.
Орыс, өзбек хәм басқа да
Көп билимли халықлар бар.
Жаңа дәўирде ҳасла да
Бүйтип той бермейди олар.
Бизиң аўыл неге онша,
Бундай шадлы, кең заманда,
Дәстүрлерди бузып бунша,
Қысым қылып атыр жанға?
Бул не көргенсизлик, тоба!
Хәр мурнында батпан самал...“
Деп баяғы ата-баба
Аўнап түсип жатқан шығар...

* * *

Аўыл, аўыл! Бәри бир сен
Жақынсаң жан жүрегиме.
Сүймегенде сени әбден,
Бундай сөзлер келеди ме!
Сени деген ўақларымда,
Сағынышың молайтады.
Билимсизлеў жақларыңды
Мен айтпасам, ким айтады?

Ай-ҳай, онда ер азамат
Жигитлер бар еди сондай.
Илгир зейин, кеўли абад,
Бектурсын хәм Урзымбайдай...
Ол жерде көп жораларым,
Асық атып, ләңки тепкен.
Қыл өтпестей аралары,

Ылайымыз—бир қандектен.
“Нарком“ деймиз, „паррық“ деймиз,
Нураддийин, Кәримин де.
Нурым емес, „мурын“ деймиз,
Лақабы бар бәриниң де.
Көрискенде жыл қусындай
Үйкелесип қалысамыз.
Бир үйирдиң жылқысындай
Киснеп-киснеп табысамыз.
Оннан кейин бир баса-бас
Отырыспа басланады.
Ким зейинли, ким осамас,
Бәри ашып тасланады.
Шағал мәслик қызып бети,
Жыққын қусап урып кетер.
Басқының көп байтөбети
Бир байғұсқа минип кетер.
Сөз ийнесин сабақласа,
Камырдан қыл суўырғандай.
Ким басқыға шыдамаса,
Шыға қашып жуўырғандай.
Жыларыңды, күлеринди
Я билмесең не деринди.
Азлы-көпли абырайдан
Үзгендейсең гүдеринди.
Дана болар наданың да,
Қарсылығың куры кетер.
Олақ деген адамың да,
Солақ пенен урып өтер.
Отырғызып жүресинен,
Туўдырғандай енесинен...
Сақла, қудай! Қарақалпақтың
Басқы деген бәлесинен!

Гәптиң бундай астарлысын,
Мәдделисин, дастарлысын;
Хәзил сөздің көп қырлысын,
Гүләңгирдей тепкирлисін;
Ийик жонса ғаррекшидей,
Дүрбезе боп шығатуғын,
Шыбын тутқан өрмекшидей,
Кумырысқаға талатыұын;
Тилдің сонша тереңлигин,
Сөз цехының шеберлигин;
Толқын болып жүгиретин
Күлкинің бул кудиретин—
Жоқ шығар деп ойлайман мен
Бул аўылдан басқа жерде:
Күлки журты—Габрово,
Аты шыққан Акшәхәрде...

„Ертең түсте бизиң үйде
Боламыз“ деп бири шығар.
Екиншиси “нәубет—бизде“
Деп даўысы ири шығар.
Бир дефицит таўардай ақ,
Саған гезек турар бәри.
Басын жойтқан байғус қонақ,
Хәммесине болар дәри.
Азанғы шай халқасына,
Қаймақ қойып пал қасына,
Қонақ келсе, қуғаннан
Жатып ишер шалқасына.
Күни-түни қонақ күтер
Дизде диңке қалмағанша.
Бесжапқа бир сүңгип алып,
Басты дүзеп алмағанша...

* * *

Қайтар ұақта үлкен жолдан
Аўыдыма бир қарайман.
Келешегин болжап алдан,
Қыял бағын аралайман:
Сонда қыял бостанымда
Сулыұ жайлар қатар-қатар,
Бағ хәремли қыябанда
Гөззал аўыл гүллеп жатар.
Комплекс өндирисли.
“Бизде уллы күш“ деп турған.
Машиналар түрли-түсли
Кнопкаға ислеп турған.
Жери тегис кең тақталық,
Егинлери болық сондай.
Жаңа мектеп, клуб салып,
Заманагөй болған қандай!
Ески ата мекенларда
Шашаў жатқан хәўлилер жоқ.
Кебир менен ызғарлар да
Қурытылған енис жер боп.
Табысы мол, иси алық,
Совхозымыз алға кеткен.
Өз ұақтында айлық алып,
Интимақлы мийнет еткен.
Фермасы жоқ, тамға сүйен,—
Сыйырларын саўатуғын.
От орнына сводка жеп,
Қыстан зорға шығатуғын.
Жесир қатынның мүлкіндей
Техникасы жайрап жатпас.
Силпилесе күн ебиндей,
Машиналар жолда батпас.

Басшылар жоқ баяғыдай,
Тек планын ойлайтуғын.
Көмекшіге жутап удай,
Оқышыны жумсайтуғын...
Иске асады бунның бәри,
Хәзир заман соған көшти.
„Гигант“ совхоз таналары
„Дурыс“ десип мәңирести...

декабрь, 1981-ж.

УСЫ ЖУРТҚА ҲАЙРАНМАН..

Уўлы хәрреден пал алып,
Пал ашытып, байрамлар...
Жүрген жери даналық,
Усы журтқа ҳайранман.

Ислеген исин қарай тур,
Сөзге шешен—оратор.
Бәрин билип баратыр,
Усы журтқа ҳайранман.

Қыз алысып қайлардан,
Дос тауып узақ жайлардан,
Ойда жоқты ойланған,
Ақылына ҳайранман.

Бес бийдайдан—бир шөрек,
Бир шигиттен—жүз гөрек,
Шыбық шанышса,—байтерек,
Билимине ҳайранман.

Тухымнан қауын торлатар,
Шөлге бостан орнатар,

Той берип, ылақ ойнатар,
Бақсы алдырып қайлардан.

Үйин төсеп паластан,
„Қонақ бер“ деп таласқан.
Гә урысып, жарасқан
Минезине ҳайранман.

Ол куўса, дүнья қашып жүр,
Тийнеклеп жыйнап тасып жүр,
Бир ўақта бурқып шашып жүр,
Тауып алғандай майданнан.

Зейини илгир қырғыйдан,
Ерлесе күндей нур куйған.
Қапелимде қылтыйған
Баз бирине ҳайранман.

Туўрылыққа тән берген,
Намыс ушын жан берген.
Олпы-солпы кең келген
Саўлатына ҳайранман.

Жаманлық етпес өмирде,
Жақсы сөзге семирген,
Қыйынлықты жемирген
Ғайратына ҳайранман.

Усындай журтты сүймеген,
Уллылығын көрмеген,
Билгишсинип сөйлеген
Наданларға ҳайранман.

КЕЛДИМ

(Хўрметли устاز шайыр Сулэйман Рустемге қарата айтылған бул ҳэзилнама қосық Эзербайжаңда Эзбекстан әдәбияты менен искусствосы күнлериниң әдебий ашылыуында оқылған, 6-июнь 1979-ж. Баку).

Арзым есит мениң Сулэйман аға,
Бир яр саўдасына түстим де келдим.
Сизиң памшығ,—бизиң пахтамыз киби
Аппақ булытлардың үстинде келдим.

Арал теңизинен, Жәйхун гүлинен,
Бағы-бостан Хорезмниң жеринен,
Шан-шәўкетли қарақалпақ елинен
Қардашлық сәлемин алдым да келдим.

Алтын Ферғанадан, Әндижанымнан,
Гүркиреген Ташкент бостанларынан,
Хаўалы Самарханд сәйқалларынан
Тарлан кеўлим қус боп уштым да келдим.

Шанлы Эзбекстан—шадлық дүньясы,
Көгинде барқ урған бахыт қуяшы.
Шайыр Зулфияның гөззал музасы
Бизге ҳәмдам болып йоштым да келдим.

Айтың ол пәрийге, бир бери бақсын,
Аслы Кәрам киби отларға жақсын.
Соңыра мәйли бизди Көйкөлге жықсын,
Дийдар көрмекликтиң қастында келдим.

Буйырсын, чоқ гөззал ғошма питермен,
Хазардан қырқ мәрте жүзип өгермен.
Аршын-малшы болып излеп кетермен,
Айтың, малдан, бастан кештим де келдим.

Қалпағым қарадур, кеўилим ақдур,
Жүрегимиз жақын, ара узақдур.
Хәргиз өзгелерде қыялым жоқдур,
Бшқы шарабынан иштим де келдим.

Әзиз—мүбәрәкдур бул топырақ маған,
Из түскен Ұағыйфтың аяқларынан.
Вургунның тырна көз булақларынан
Әкси—жамалыңды көрмеге келдим.

Көрдим ол гөззалды Муган шөлинде,
Ленкоранның тер ашылған гүлинде.
Араз дәрьясының аққан селинде
Сеслерни яд етип турмаға келдим.

Гүз паслында көрни аның жүзни,
Шарап болып ақты Шемак жүзими.
Жипекке зер тиккен Шеки қызының
Тәрийпине дәстан жазбаға келдим.

Ол қыз патшасыдур кең далалардың,
Шешегидур бийик қарлы таўлардың.
Бағыр нефтшилер, пампығшылардың
Алтын қолларынан сүймеге келдим.

Қардашлық сезими жүректе, қанда,
Рахмет мийнеткеш, азат инсанға.
Әшк олсун советлик Эзербайжанға!
Мудам хызметинде турмаға келдим.

Түсиниклер: пампығ—пахта (биздеги "мамык" деген сөзге мәнилес), сайқал—салтанат, Аслы Кәрам—эзербайжанлардың ашық-лық қыссасының қахарманы, Көйкөл--Көккөл, чоқ гөззал ғошма-күтә сулыу қосық. Тер ашылған—таза ашылған, Хазар—Каспий теңизи. Әшк олсун—даңқ болсын. И. Ю.

БУЛАК

Сырбай Мәүленовке

Үстинен булт көшип атыр,
Жолаушылар ишип атыр,
Ақ бөкенлер ыссыласа,
Ақшам келип түсип атыр.

Қуслар, қонып, ушып атыр,
Қызғалдақлар өсип атыр.
Ақ селеудің айдарынан
Жел сыйпалап есип атыр.

Кимлер ишип, төгіп атыр,
Кимлер мақтап, сөгіп атыр.
Жағасында жалғыз жартас
Нар буұрадай шөгіп атыр.

Шаршап келген биреу сонда
Ат суұғарып шөлін басты,
„Қайдан келген булақ бунда?“
Деп тепкилеп турды тасты.

„Әй, сен биреу, жолыңды бил,
Тебингенше таста турып!
Көзин ізлеп булақтың бул,
Не қыласаң бас қатырып!...

Семей, 1977-жыл.

СОВЕТ БАШҚУРТСТАНЫНА

/Қарақалпақстан әдебияты менен искусствосының
Башқуртстандағы күйлеринің Уфала 1977-жылды
июньде ашылуы салтанатында оқылған қосық/

Бахытлы елсең, башқурт дияры,
Жаралғансаң нурынап таңны.
Россияның жақты жұлдызлары
Арасында көріп қуғандым.

Мен сүйемен шып жүрегімнен
Жаслық өмір, жаңа дүньяңды.
Уллы Ленин өз қолы менен
Дүзген даңқлы автономияңды.

Мен сүйемен, гөззал Башқуртстан,
Жериңнің тау, тоғай, жылғасын.
Ақ Едилден ат секиртип тұрған
Салауаттың шөйін тулғасын.

Дослық, бахыт, шадлық бостаны,
Башқуртстан—алсуу таң елі.
Қарақалпақша ынтығып жаным,
Башқурт болып сүйемен сени.

Халқын кумар йошлы мийнетке,
Бийик мәқсетлерди гөзлеген.
Палыңды жеген аюлар да хәтте
Бал куртының шаққанын сезбеген.

Мен де сондай ізлеп сөз палын,
Бийик липаларға мийейин.
Палдай шийрин сөз тапсам, бәрін,
Туұйсақаным, саған берейин.

Мейли, мени башқурт сулуулары
Мухаббаттың отына жандырсын.

Жандырсын да, Мустай Кәримниң
Жыр шәшмеси менен қандырсын!

ноябрь, 1976-жыл.

А н л а т ы: аласуу-сулуу,
бал курты—пал хәрреси /башкуртша/ И.Ю.

САҰ БОЛ, СОВЕТ ТАТАРСТАНЫ!

/Татар әдебияты хәм искусствосының Каракалпакстандагы күнлериниң ашылуу салтанатында оқылған қосык/

Қандай жақсы— „ниндәй әйбәт“ болған,
Бизди излеп, тамыр куўғаның!
Ат сабылтын келдиң алыс жолдан,
Раҳмет саған, туўғаның!

Кел, мургымды үйкеп муртларыңа,
Баўырыма басып сүйейин.
Көп болғанбыз сениң журтларыңда,
Хүрметине бир бас ийейин.

Сайран етип Қазан аргларыңда,
Шүрәлениң тоғайларыңда,
Сабантойда шәбәтә ышқында
Тырмасқанбыз бағаналарға.

Хәм суқланып Кама бойындағы
Индустрия жулдызларына,
Ойлағанман, кудирет бар болса,
Усы шығар деп өзи сирә. .

Уллы Лениң озал басында
Нуры түсип, бахыт берген ед.

Даңқлы Волга—Едил жағасында.
Россияның пайызлы панасында
Шалқын ғана дәўран сүрген ел!
Раҳмет саған, сениң жүзлериңнен
Көрдик нурын халық жүрегиниң.
Әтир суўы аңқыр кийимниңнен
Көк шөбиңниң, жер желегиниң.

Ырғалыўын болык буўдайлардың,
Қайнаўларың даңқлы Қазанның,
Қарағайлы қалың тоғайлардың
Хош ийисин, сылдыраўларың;
Әнкейлердин аналық мийримин,
Сәйдаш сазын, Токай жырларың,
Кеўиллерди мәфтүн етеуғын
Едил бойының сандуўғашларың
Алып келдиң бизиң елимизге,
Ышқыңызда жаныўымыз ушып,
Бир өмирге кеўил төримизде
Шешек атып қалыўыңыз ушып!

Турмыс усылай шадлыққа толсын,
Шын бахыттын судыў бостаны,
Жулдызың бәрха жоқары болсын,
Саў бол, совет Татарстаны!

1980-ж.

Ескертиўлер: шәбәтә—жөке қабығынан тоқылған бан-
мақ геўип. Сабантойда бийик бөрене—бағанға өрмелеп
ким оны алса, сол байрақ алады. Жер желеги—жабайы
қулығынай. Әнкей—ана. Сәйдан—атақлы композитор. Сан-
дуўғаш—бүлбил. /И.Ю/

ТАТАРСТАН ЖОЛЛАРЫНДА

Гариф Ахуновқа

—Айтшы, көп жасаған тайнапыр емен,
Бунша мыклы, саўлатлысаң не деген?
—Қатты даўыллар көп шайқаған мени
/Батырдың гүресте бекисер бели/.

—Айтшы, сен, хаўалы нарат-қарағай,
Не деген бийик хәм дүзиўсең сондай?
—Бийикке умтылып өсемен мудам.
Дүзиў нийет бәрха миясар маған.

—Айтшы, суў бойында турған ақ қайың,
Не деген дилбарсаң сен айнанайын.
Сулыў желбиреўди үйрендиң кимнен?
—Қазан қызларының ақ сүлгисинен...

* * *

Сениң кеўлиң мысал саўлатлы Қазан,
Едил бойларында турған берик қорған.
Мунарланып Сүйинбийке минары,
Жағысыңа аппақ толқынлар урған.

Таңда келсем, уллы жумыскер халық
Сени ақ куў киби ортаға алып,
Әлпешлеп жүздирип өз айдынында,
Гигант заводларға енеди барып.

Ал мен рухсатсыз адамдай сонда,
Қалып завод дәруазасы сыртында,

Кешке дейин есигинди аңлайман,
Сени күтип Қабан көлдиң артында.

Ақшам келсем, бузбасын деп уйқыңды,
Қазан мың-мың жұлдызларын жағып тур.
Булшық ети менен тикенли сымды
Үзген батыр шайыр сени бағып тур...

Айтшы, не ислейин, арзыўлым мениң,
Бішқыңа миясар болмағым ушын?
Өзим тутқын болып хәмириңе сениң,
Жүрегинди жаўлап алмағым ушын?

Мың қосықтан бир қосығым егерде
Сениң жүрегинде жол таўып барса,
Бөлеп сени ләззет пенен жигерге,
Гүлиңе мухаббат жамғыры тамса,—

Едил беттен ескен желдей азанғы,
Кеўлинди тербесем, сандуўғаш қусым,—
Темирлән хәм Грозныйдың Қазанды
Жаўлап алғанынан зыят мен ушын.

* * *

Үйге келсе бир даңқлы киби,
Айтамыз да биз мақтанамыз.
„Үйимиздиң қут периштеси
Зыят болды“ деп шадланамыз.

Егер Қазан мақтанар болса
Келген даңқлы қонағың санап,

Тилдар еди мақтаншақ дүнья,
Аўзын ашып, тамсанып ғана.

Бул Қазанда кимлер болмаған,
Ким туўылып, кимлер турмаған!
Талай даңқлы жәхәнгир келип,
Талай уллы шайыр жырлаған.

Бул шәхәрге кимлер келмеген!
Петр патша буида түнеген.
Пугачевтан Пушкинге шекем,
Бунда болған Толстой әкең.

Дүньяға даңқ жайған Горькийлер
Қайнап писип усы Қазанда,
Қыйын турмыс қамырын ийлеп,
Зуғаланы үйренген буида...

Қонақ етип күтип алғанда
Хәзили бар айтар бул елдиң:
„Уллылардың бәри Қазанға
Келип—кеткен... Сен жақсы келдиң...”

Сонда уллы болмасандағы,
Сен Қазанға келген гезиңде,
Гүллеп бирден кеўлиңнің бағы,
Уллы сезинесең өзиңди.

Өйткени Қазан—улықлар жолы,
Шарапаты дәрьядай толы,
Уллылықтың самалы менен
Кәтереди кеўлиңди бирден.

Хәм сонда сен сүйсинип иштен,
Мақтанарсаң қуўаныш бийлеп:
„Ульяновтың излери түскен
Көше менен киятырмаң“ деп...

Июнь 1981-ж. Қазан,

САБАНТОЙДА

Қара орман жийегинде
Сабантойы қызыпатты.
Ким өрмелеп бөренеге,
Кимлер шөлмек бузыпатты...
Көзиңди тас қылып таңып,
Қолға сырық услатады.
Алға—артқа айландырып,
„Ур енди“ деп тил қатады.
Шөлмек пе деп берип салсаң,
Сарт етеди жерге сырық.
Тауып ура алмай қалсаң,
Гүў күлисер хәмме турып...
Шляпаны шыңғыттым да,
Мен ортаға шығып кеттім.
„Бул ис қыйын емес дым да,
Деп өзимше қыял еттім.
„Қонақ шықты, жол бериңдер!“
„Көзин таңып, сырық бериң!“
Деп ғауырлап қыз-келиндер
Қойды алдыма шөлмеклерин.
Жин шақырған дуўақандай,
Турдым бираз собырайып.
„Оңға ағай, солға ағай!“
Дер жигитлер сыбырланып.
Сыбырлыға кулақ салдым.

Зейин көзи менен серлеп.
Сырығымды силтеп қалдым,
Шақыр-шуқыр сынды шөлмек.
Журт гүї егги қол шаппатлап,
Радио мақтап кетти:
„Өзи-шайыр, өзи-қонақ,
Шөлмек бузыўға да епли...“
Кестеленген ақ сүлгилер
„Дурыс“ дегендей желбиресер.
Шағлап күлип қыз-келиндер,
Бизге сыйлық белгилесер.
Баратырман кейип иштен,
„Уай, хұждансыз“ деп өзиме.
Қызараман өз-өзимнен,
Қарай алмай журт көзине.
Себеби... көзимди мениң
Шала таңған еди сонда.
Қонақшыллық ислетпес нени
Бизің татар туўысқанға!

Альметьев—Бүгилме, июнь 1981-ж.

РИММАҒА

Как хорошо: в стихах я не лгала...

Римма Казакова

Самалдың өтинде өскен ақ қайың
Қымтанып жалынбас боранға, селге.
Дауыл майыстырып шайқаған сайын,
Аппақ, тик аяғын нық басар жерге.

Жамғыр жаўған сайын турар шөліккеп,
Көк шаўқым самалға ойнар жапырағы.

„Шаршамай гүресип, өмирди сүй“ деп,
Жалықпай жасаўға ол шақырады...

Римма, сен кешир мени, эзийзим,
Соң жазарман бул бир қосықтың изин.
Сени көрген ўақта биз тўе бәлким,
Сыншылар да тапбас нақ айтар сөзин.

Себеби, сен туўралы ким жазар болса,
Марапат сөз излеп хәлек болмасын.
Шағала асыралмас кетекке салса,
Сыншы қәлем шайнап, ойға талмасын.

Оннан көре, жан-жүрегін сызлатып,
Инсан тиршилиги менен аўырсын.
Ыссыларға күйип, суўыққа қатып,
Сол жекке қайыңның астында турсын.

Самалдың өтинде турған ақ қайың,
Жасыл бир тартары баста желбиреп,
Қыз жүрегі болып Россияның,
Сени мәфтун етер, кеўлиңди тербеп.

Сезерсең майысқақ, жиңишке қайыңның
Соншелли төзимли, өмиршеңлигин.
Хаял тәғдириңиң қыйынлықтарын,
Соншелли мийрибан, ырасгөйлигин.

Сүйсе сендей болып сүйсин өмирди!
Сен сондай гедейсең, сен сондай байсаң.
Алдаған шығарсаң көп жигитлерди,
Бирақ қосығыңда хеш алдамайсаң.

Алдында бас ийіу — мақтанш маған,
Жұлпыс Музаң шырай қоссын шырайға.
Қарақалпақша үлкен рахмет саған,
Қарындасым „Қазақова Райма!“*

18 март 1981 ж.

СОНЕТТЕР

/Эпиграмма/

Бір елде көп тилли улыслар жасар,
Бәри-бір анадан тууылған яңлы.
Адамлар, дослық деп кушағын ашар,
Кеуиллер сүт пенен жууылған яңлы.

Ал, сиз екеуиңиз аразластыңыз,
Душпан сиясатлы еки ел қусап,
Шегараға тикенли сым тарттыңыз,
Ала бағана көмпі, сақшылар услап.

Тасадан оқ атып бір-бириңизге,
Инцидентлер болып турар арада.
Жәбир етпей қысқа өмириңизге,

Жарасар сызларма сиз тириңизде?
Яки сыйыса алмай кеп-кең дүньяға,
Сыярсыз ба тап тар қәбириңизге!

* Көрнекли рус шайырасы, Қарақалпақстан АССР ына хызмет көрсеткен мәдениет ғайраткері Римма Федоровна Қазақова „Мен қарақалпақша Райма Қазақоваман“ деп қазиллеседи. И.Ю.

* * *

Саулатлы гүмбез тур қәбирстанда,
Күн сүйіп көк шырша бадия тасын.
Дәбдебели қәд көтеріп аспанға,
Түрли ойға салар адам баласын.

„Бәрәкәлла! Минне, өлиге хұрмет“ —
Деп сүйсинип қарар гүмбезге хәр ким,
„Қай заманның мүлки? Хан ба яки бек?
Алым ба, шайыр ма бул жатқан мархум?“

Ләхәт қазып атқан биреу нас атын,
„Қызық адамсыз“ — деп мырс етип күлди. —
„Бул — көкнаршы ғарры, жақында өлди.“

Бул гүмбез — мүйнетсиз пұлдың мәслиғи:
Ол ғаррының улы көп жылдан бері
Бизде сауда базасының баслығы“.

* * *

Базы бир адам бар, өлди дегенде,
Исенбей турасаң өз қулағына.
Абайсыз зәхәрди тағам жеген бе,
Машина қақты ма, тас қулады ма?

Жоқ, жоқ, мүмкин емес... Қалайша өлди?
Хийледен шайтанды утар еди ол?
Нағайбил дус келсе, Мефистофельди —
Ибилiske үш мәрте сатар еди ол.

Егер жер астында болса хұкимлар,
Буны алып барған Әжелди боқлап,
Дер еди: — „Не бәле әкелдің, заңгар!“

Әй, дозақ сақшысы, бол мынаған сақ!
Бұл аўзыцнан кирип, артыцнан шығар,
Сөйтип бейишти де етеди қарап...“

* * *

Базы адамлар бар, өлди дегенде,
Исенбей турасаң өз кулағыңа.
Бир ғалетий боран қутырып демде,
Бастырып киргендей кеўил бағыңа.

Жаның ыршып түсер қылыш шабақтай,
Жақып-жууық болмаса да ол адам.
Сәубетин тәрк еткен әзийз қонақтай,
„Ай-хай, ийт дүнья“ деп кеўлиң қаўсаған.

Инсаный зибаны болса Тәбият,
Аитар еди жаўыз Әжелге сонда:
„Уақ-уақ, әттегене! Қылыпсаң уят.

Қалай көзиң қыйды жаның алмаға!
Бұл инсан өлими—маған қыянат,
Бар, апарып жибер жақты дүньяға!“

* * *

Мен, сөйтип, өлиппен. „Ақыйры қайыр,
Яқшы адам еди“ деп журт апарар.
Есте қалғандай бир сөз айтса шайыр.
Кимдур нштен соны гүбирлеп бар ар.

Духовой оркестр барар мәңиреп,
Халық деген жақсы ғой, өлини сыйлар.

Критигим келер изде монтөңдеп,
Биреўлер „ордени нешеў?“ деп қарар.

Досларым көзинен жасы сорғалар,
Душпаным басымда құрдай жорғалар,
Қыймылы дым шаққан, даўысы патлы.

Абайлаң!“ деп табытымды қорғалар.
Бирақ соңыра ол да ынжылып қатты,
Майдансыз мәрт қусап салбырап барар...

БИР СЫНШЫҒА

Әдебиятка абайсыз кире салып,
Жуўырды бир критик пресс алып.
„Пресс жеп жүремен бе!“ деп, баслыққа
Шағынды редактор келе салып.

Баслығы кеңес берди көре салып;
„Бул ат емес шабыўға мине) салып.
Тас прессти жоқ қыл тез столыцнан,
Қой қасыңа пласмас пресс алып“...

Әдебияттай „майда“ иске кире салып,
Жуўырғанша ҳәр кимге пресс алып,
Журт неге орнын таўып кетпейди екен,
Ирирек ПМК яки трест алып!...

1975-жыл.

ҚЫЙЫН ХӘМ АҢСАТ

Актрисаның сахнадан кетиўи,
Хәмеллардың аттан түсиўи,

Парақордың „алмайман“ деуі,
Қыйын нәрсе усы үшеуі.

Ақмақларды мақтап сөйлетиуі,
Тилиң менен жақсылық етиуі,
Кисилерге ақыл үйретиуі,
Аңсат нәрсе усы үшеуі.

РОМАНТИКА*

Қырк ай қолда ескен кийик,
Шөлдің ийсін алса турмас.

/Нақыл/

Гузар жолдың ернегинде
Қасарысып ыссы күнге,
Ашық аспан жийегинде
Уйып қалған булыт аңлы
Бир гүжим тұр самал аңлып.

Самал деген бийдәулет те,
Ыссылыққа жүрек етпей,
Усыманнан узап кетпей,
Ойнар гүжим саясында,
Ағын суудың жағасында.

Қараманға сапқан гүжим
Көп заманның көрер жүзін.
Саясында ашып көзін
Отыз әулад өнип-өсер.
Гүжим турар, мезгил көшер...

* Поэмадан үзінділер.

Гүжим, гүжим! Ел сәнисен,
Ағашлардың султанысан.
Ата-баба мәканысан,
Алты қанат үй үстине
Теңгедей бир күн түсти ме!

Келешекті көзі шалған,
Гөне сөздей есте қалған,
Суймырық кус уя салған
Байтеректің өзисен сен,
Жолаушының хэзисен сен.

Шаңқай түсте түсип аттан
Ким екен дем алып атқан?
Шыны кәса, ақ набаттан
Төгіп дастурхан үстине,
Бир яшулы отыр әне.

Жийрен бийе, көк қаназат—
Арқанлаулы тұр еки ат.
Машинаны жолға таслап,
Мен хәм жетип бардым тездеп,
Сәлем—бизден, әлийк—сизден!

—Ға, яшулы, қонғай шайың,
Жолың оң болғай илайым!
—„Кел, шайыржан, айнанайың“
Деп биз бенен алысып қол,
Сыйпады ақ сақалың ол.

Ақ терлик кийиз тейинде
Хэзин бузбаған күйинде,
Оғырғандай өз үйинде

Желпинер ол шайға балқып,
„Сөйле ата, сөйле шалқып“.

„...Пәкизе бир кийик еди,
Қызым оны сүйип еди,
Үш жыл үйде жүрип еди,
Сол бийхазар шөл мақлуғы
Қапелимде болды шығын.

Жүрди генже улым онда
„Газкәниниң“ оқыуында.
Үстиртке бир барғанында
Елик услап келип еди,
Үкесине берип еди.

Сол қуралай кең шарбақта
Қызым менен өсти бағда,
Ойлар едим көрген ұақта,
Сәддақ, адам кеуил ашса,
Жабайы аң бауыр басқан.

Базда ойнар секек атып,
Гә муңаяр қарап жатып.
Қыз байғус оны жубатып,
Дизесине қояр басын,
Ғайиұ айтар сыйпап, қасып.

Сөйтип ақлық қызым—Айым
Мектебинен келген сайын
Ишпестен демлеулі шайын,
Кийик пенен ойнар еди,
Моншақ тағып сайлар еди.

Гүзли-бәхәр жаныұарым,
Ербенлетип қулақларын,
Сыртылдатып туяқларын,
Шөлди аўсап турар еди,
Самолеттен буғар еди.

Қызымның көз жасын қыйып,
Жаталмадым үйге сыйып.
„Қырк ай қолда өскен кийик
Шөлдиң ийсин алса турмас“
Деген сөз барлығы ырас.

Сондадағы дийдар ғайып,
Балам турғансоң муңайып,
Мейли, журт көрсе де айып,
Излеп шықтым қызым менен,
Жол сорассаң бизиң менен.“

Деп күлгенде ғарры солай,
Гүжим артынан тууып ай,
Шыға келди бир қуралай...
Бек бол, шайыр, жүрегіңе,
Мурад берсин тилегіңе.

Аўпәрип! Бул кимниң гүли?
Әжинияз, Мақтумқулы—
Күншығыстың көп бұлбили
Сайрай-сайрай тәрип еткен,
Енди нәўбет бизге жеткен...

Шыбығындай шығыр талдың.
Аяқ басыуы маралдың,
Бул қызды тууған ҳаялдың

Жап паяндоз жолларына,
Пал косылсын палларына.

Пәрийшандур жоқтай табы,
Жүзінде сүттің қаймағы,
Қолына тутқан кітабы
Физика ма я химия,
Бир бахытлы шапыр ма я...

Қызғыш алма сууын жыйып,
Жүзіне қойған ба қуйып?
Жуп қарели күнге күйип
Писип туу ма яки көз бе?
Пери жоқдур буннан өзге.

Онсеккиздедур кеминде,
Қара шашы аш белинде,
Қарақалпақтың елинде
Не сулыұлар жоқ, досларым!
Көрсек кетер ықтыярың.

Аббаз аға айтқандайын:
Я Сәнемсең, я Гулайым...
Мениң исминдур Ибрайым,
Ат сорасқан бөлмас айып,
Кел, қарындас, танысайық!

Классиклериңнен қалмай,
Хеш биришен үлгі алмай
Сүүретлерем сени, пай-пай,
Тартынаман атаңыздан...
Ел айлансын сендей қыздан...

Дәли халықдур шайыр деген,
Сыр гизнемес кеулиндегин,

Нийетим—хақ, сөзим—тегип,
Кир жоқ кеуил сандығында,
Деп жүрмең „бул антурған ба“.

Сайранлап шөл далалығын,
Атаң еслер балалығын.
Кеулиң сергип шамалы күн,
Айланармыз ел ишине,
Ал, мен—илхам перисине...

„Бұлбил ушса гүлге қонар,
Ғазлар ушып көлге қонар,
Кийик қашса шөлге барар,
Жүр излейик кийигинди.

Жаслық хәм гөззаллық—қурдас,
Екиси хәм узақ турмас.
Хәмире бол, кел қарындас,
Излесеҗин кийигинди.

Қызыл гүлдур қыздың жаны,
Сен дүньяның рәушаны,
Надан екен шөл хайуаны,
Кел излейин кийигинди“.

* * *

„Түйгын қуслар пәрли болар,
Аншы—саят серли болар.
Хабар бериң, хәй яранлар,
Бул жерден кийик өтти ме?“

Ярыма мегзер жүзлери,
Көзиме сүрме излери.

Жаўдырап кара көзлери,
Бул жерден кийик өтти ме?

Бәлент-бәлент таўдан асып,
Бизди таслап барар қашып,
Аяқларын сайлап басып,
Булманнан кийик өтти ме?

Ақтарарман дуз—даланы,
Дәртинен жаным жаралы.
Қапа кеўлимнің маралы,—
Бул жерден кийик өтти ме?“

* * *

Кел, сүйиклим, айып етпе,
„Опасыз“ деп сайып өтпе.
Кийик туттырмас әлбетте
Бир жазым болғаннан кейин,
Өкинермиз соннан кейин.

Мен—жигит, сен—қыз болғансаң,
Бизди сергиздан қылғансаң,
Қаршығадай қыяллансаң,
Еле хәм самалың патлы,
Дәўраның бар инабатлы...

Йош—ушқалақ, кеўил—берик,
Айланарман кетсем ерип,
Қуўдай мойныңды төңкерип,
Қулақ сал айтағын өзим
Сол қашауық кийик сөзин...

ШАЙЫР ХӘМ ӘЖЕЛ

б а л л а д а

Әжел қолға кара дизимйи алып,
Және кетти иске. Гүңкилдер иштен:
„Смена жоқ, журттай курортқа барып,
Дем алыу жоқ бизге. Не жаздым екен?“

Не тапсырса, хеш ғалетлик болған жоқ,
Нақ бежерип жүрмен планлы исин.
Асырай алмай атқан бала-шағам жоқ,
Не сүргин десеңши усы жүрисим!

Хәмме жек көреді. Жантасып кетсем,
Врач шприцин ала жууырап.
Адамларды қыраман деп қаст етсем,
Бири кеткен менеп, оны тууылар.

Өлетуғын болдым әжелсиз“ деп ол,
Мәкеме баслығын сөгер сыртынан..
Мине сөйтп, қауын қосқа түсти жол,
Бунда бир ғарры бар „деми таусылған“.

—Ұәй, ақмақ, усиндай жерде де өлип...
Машинамды бузды атыз-шеллерин.
Жүр қане! Тоқсан жыл сен өмир сүрип,
Енди не хақың бар дүньяда сенин?...

—Хай, ким өзи бунда желпилдеп жүрген?
Шайға бир хәз етип терлеп жатқанда?
Насбай шақшаны ал анау белдеуден!—
Деп ғарры хәңгирлеп бақырды сонда...

1961-жыл.

Кетги Әжел шопанларға дүздеги.
Жас босана алмай жатты бир ҳаял.
Аңсат ғана жан алмақты гөзледи,
Бирақ та вертолет парылдап дәрхал,
Бир „қанатлы доктор“ ушып келди де,
Әжелди тез қуып шығарды үйден...
Бул жерде де ис питпесин билди де,
Кетти ол қалаға ашыұлы күйде.

Ғарры металлург жоқ бүгин — ертең де,
Тауып алайын деп заводқа барды.
Көз әйнексиз қарап алып маргенге,
Ол жерде тас соқыр болыұдан қалды.

Қара дизимине крест қоялмай,
Киятырса Әжел салбырап басы,
Қан басымы артып, мәдары қалмай,
Жатыр еди бизиң бир отағасы.
Куты-куты дәрилер тур қасында,
Рецептлер жерде шашылып жатыр.
Сестра қыз күзетип тур қасында,
Жеңгей телефоннан қышқырып атыр.

Әй, дүнья! Қандай сақ адам еди бул,
Өзин күтер еди қыз айнасындай.
Хәптеде үш күн дем алар еди бул,
Курортсыз жылы жоқ жүрген тасынбай.
Жазағайым бир ис болып жүрер деп,
Хәтте минбес еди самолетке де.
Микроб—секроб жуғып жүрер деп,
Үш мезгил әтир суұ бүркти бетке де.
Кисиниң үйине барса нәбада,
Өзи қайта жуұды кәса—шайнекти.

„Форточка абайсыз ашық қалды ма“
Деп тексерди кирген жайда әйнекти.

Я тоба, тағдирдиң дәлкегин қара:
Алпыста ағайға кесел тап болды.
Әжелди көриұден қорқып бийшара,
Бир ийек қақты да, демде сап болды...

„Әне ис жүрисги“ деп Әжел күлип,
Еңсесин көтерип, әсте жөтелди.
Жөнекей жүз грамм тартып жиберип,
Суұ бойында жүрген шайырға келди.

Ә ж е л

—Хә, шайыр, йош қалай?

Ш а й ы р

—Йош жаман емес...

Ә ж е л

—Мен—Әжел...

Ш а й ы р

—Хош, хызмет? Көрип тур көзим...

Ә ж е л

—Бул адамлар неге өлгиси келмес?

Ш а й ы р

—Жақсы болса неге өлмейсең өзиң?...

Ә ж е л

—Фаусттай бийикке асыласаң сен...

Ш а й ы р

—Пәсликте гүйбеңлеу—саған берілген.

Ә ж е л

—Журтқа—әсел, маған—өт қалтасаң сен.

Ш а й ы р

Хәрре палын қорғар зәхәри менен...

Ә ж е л

—Омар Хайям мақтап—мақтап шарапты,
Неге ишпей, гүлдің түбине төкті?

Ш а й ы р

—Пурсат керек ишиу үшін арақты.
Шайыр әрман еткей өзінде жоқты...

Ә ж е л

—Хау, қалай пурсат жоқ? Жүрсең ғой мине,
Бұлбул сестин тыңлап суудың бойында.
Бұл жерде не қарап жүріпсең қане?
Қандай мақсет—әрманың бар ойында?

Ш а й ы р

/Ашшы мысқыл менен шайыр бир күлди./
—Бизде ат басындай әрман бар, жора:
Өмир бойы жырласам да бұлбилди,
Қандай қус екенін көрмеппен сирә...

Ә ж е л

—Және хәкислендин... Бірақ, билемен
Бұлбұл көриу емес сениң әрманың...
Жасырмайман, өлгенше жек көремен
Бир тайыпа адамларын дүньяның.
Адамлықтың хәм өмирдің ең бийик
Мәнисин соншелли ардақлар олар.
Музға айланса да, өлсе де күйип,
Мениң темир логикамды бийкарлар.
Олардың өмирге деген ышқысы
Жақынласам, жалын болып шарпыйды.
Олардың өлимин „тағдирдің иси“
Деу қыйын, вариантқа сыймас хәр қыйлы.
Инсаният ушын жан берер адам,
Жасындай жарқ етер, жулдыздай ағар:
Дәрхал крест қояйын деп қарасам,
Қара дизимде ол жоқ болып шығар.
Ақыл менен алар шынлықты жаулап,
Жаңартар инсанның гөне дүньясын.
Жулдызға жол ізлеп, космоста зуулап,
Өлсе де тастыйықлар өз идеясын...

Шайыр да ғозасы сол бир жаңғақтың,
Оған пүткил дүнья—өз ошағындай.
Данте, Гете, Пушкин яки Бердақтың

Мени кемситкени ядымда сондай.
Нәсимийди табанынан тилгенде,
Айтқан маған қанша ашшы гәплерин.
Муұсаны мойнынан дарға илгенде,
Маған қарсы жазды „Моабит дәптерин“.
Адамның өмирге ышқын қастерлеп,
Сен жырласаң, мен пушайман етемен,
„Неге адам болып туұылмадым“ деп,
Кәсибимнен түңилип те кетемен...

Ш а й ы р

Жасаұды сүйиұдин хәм дөретиұдин
Бийик заңы менен ким өмир сүрсе,—
Хәжети жоқ оған абай етиұдин,
Өлим ол ушын бир ескирген нәрсе.
Сен пәсликте аңлып, шубалып жүрип,
Абайсыз аяқтан шаласаң оны.
Аш көз қара қустай олжаңды бүрип,
Ушардан ийидип аласаң оны.
Лекин оның мәртлик иси—таұ булақ,
Астынан жол таұып сен басқан тастың,
Ағар қадимгидей бийиктен кулап,
Оны күтип алар қудиретли тасқын.
Бул тасқынды бөгер күш жоқ дүньяда,
Таұды жығып, қара буұра бассаң да.
Туұылыұ, жақсылық—болмайды ада.
Қандай қара күшке аұқамлассаң да ...

Алғыс қысты жеңген бәхәрге—жазға.
Ушардан оқ жеген қос қанатларға.
Түн баұырын тилип аққан жұлдызға,
Шаұып баратырып өлген атларға!...

* * *

Сол гезде гүрп етти мылтық даұысы,
Бұлбил сести тынды, шайыр қулады.
Даұыл уйытқып кетти, ушты көл қусы,
Таұ баұырында Әжел қашып барады...

Жуұырып баратырып оянып кеттим.
Ким ол? Байрон, Лермонтов па?—билмедим.
Хәм қызықтым оған, хәм шүкир еттим,
Өйткени, ол шайыр... мен емес едим...

август, 1981-ж.

* * *

Гүзар жолдан шетте, тал саясында,
Мен жамбаслап жатып қосық жазаман.
Шымшықлар жуғырлап төбемде сонда,
Үйретисер қайтип жазыұды маған.

Қарсымда мунартып аұыл тереги,
Қасымда сыңқылдап ылай суұ ағар.
Гүўлеп әлле қайдан самал келеди,
Ол хәм „былай жаз“ деп үйретер маған.

Хәзир хош сезимлер урқанын жайып,
Уйқасып қағазға түскен ұақтында,
Хеш ким жазалмаған, сондай әжайып,
Қосық шығар еди сениң хәққыңда.

Не илаж! Сен жоқсаң. Енди қосықлар,
Шықпас қанша қәлем сүйреткен менен,
Самаллар, адамлар, хәтте шымшықлар
Маған „былай жаз“ деп үйреткен менен...

МАҚТУМҚУЛЫНЫҢ ЖОЛЫНА
МУҢ ҚАЛМАС

Жаз қуяшы жайнап күлген шағларда,
Қара таудың қабағында тоң қалмас.
Опалы дос, сени көрген шағларда,
Көзде қайғы, көкиректе муң қалмас.

Дәуран атын минип келсе нәубети,
Ел сүйген жигиттің тасар дәулеті.
Инсанның инсанға артса хұрметі,
Гүлшанларда ашылмайын гүл қалмас.

Ийілген дарақта мол болар мийұа,
Пейли кең жигитке кең болар дүнья,
Кеулиң сениң шалқып аққан бир дәрья,
Тар әйлесең сол дәрьяда суу қалмас.

Жигиттің хызметін хош көрсе ели,
Дәрпендире алмас ғыйбаттын пили.
Кеуил шаңып жуўса мириўбет сели,
Зейинлер ашылып, зәрре кир қалмас.

Ел исине йошландырса заманың,
Жарасықлы болар сүрген дәўраның.
Досларсыз паяны болмас дүньяның,
Ғешким оған еки туўып, бир қалмас.

БОЛМАСА

Қус баласы болып илинбес санға,
Бұлбилдин хошқағаз сесі болмаса.

Сазды шерткен менен келмес намаға,
Кеуилдің бир әндийшеси болмаса.

Әдет қалар бәлким, кәсийет қалмас,
Елге хызмет етпей жигит сыналмас.
Көп жасаған менен ақсақал болмас,
Парасатлы ақыл-еси болмаса.

Биреулер қартайса зийнети асар.
Елине сән берип, төрге жарасар.
Биреулер урғашы маймылға усар,
Мәзи адам сүүрет түсі болмаса.

Кимлер жас қайтса да, ақылы толған,
Кимселер зуўқылдап тил-жағы қалған.
Атқа „шуу“ дегеннен басқасы жалған,
Жасы үлкенлик әўселеси болмаса.

Кимдур, тирисинде-ақ атын жоқламас.
Инсан болып, ишкен дузын ақламас.
Бержағынан куйған менен тоқтамас,
Аржағында бир нәрсеси болмаса...

сентябрь, 1980-ж

ҒАЗЛАРДЫҢ ҚАНАТЫНДА

Қыйқыұлап қуслар тағы,
Сап тартып баратыр ма?
Кеткендей жаслық шағым,
Ғазлардың қанатында.

Екеуіміз көп қыдырған,
Суулардың жағасында,

Екеўмиз көп отырған,
Таллардың саясында,—
Ушыраттым улымызды,
Қыз бенен баратырған.
Көзлери менде емес,
Ғазлардың қанатында.

Көклемде келер қайтып,
Бул қуслар баратырған.
Жаслық шақ қайтып келмес,
Ол солай жаратылған...
Сүйиклим, қайғылаба,
Жылларға ара турма,
Ғам-қайғың кетсин бәри,
Ғазлардың қанатында.

1978-жыл

*
*
*

Үйиңнің артындағы шоқ кендірлікте,
Услап алғанымда туұладың жылап...
Сол бир кендір ийсін мен енділікте,
Ғеш бир әтир суудан таппадым бирақ.

Түсте жатсам уйқы бермеди шыбын,
Шаршыңды шештиң де, жаптың жүзиме.
Сол шаршыңнан шыққан шашыңның ийсін
Ғеш бир әтир суудан таппадым еле.

Бесик баласы бар үйге енгенде,
Бир жыллы леп келер хәдден зыяда,

Сүт татыған сол аналық ийсіндей,
Әтир суу ғеш қашан болмас дүньяда.

сентябрь 1980-ж

ЯДЫМА ТҮСТИ

Серине дөнейин гүл жүзли пери,
Ашықлық бәхәри ядыма түсти.
Ғошшақ жигит, арыу қызлардың ели,—
Кегейли бойлары ядыма түсти.

Жигитлери ҳәр хызметке жараған,
Қонақ келсе, қой сүйреген қорадан.
Алқымы ақ сүйек, ҳаслы қараман,
Қошадәс дуұтары ядыма түсти.

Тал киби тауланьп, куулай таранып,
Аш туйғындай қыя бағып қаранып,
Ханатлас көйлеклер шықса доланып,
Қырғауылдың пәри ядыма түсти.

Иргенди излесем еллер көринбес,
Өзиң жүрген соқпақ жоллар көринбес,
Бизлер ат байлаған таллар көринбес,
Ғеңгеңнің дилұары ядыма түсти.

Анасы алдында ийбенип қарап,
Атасын көргенде турдым албырап,
Бир дилбардың тулымшағы салбырап,
Қыз болған жайлары ядыма түсти.

Лақабын сорасаң аршан-тамғалы,
Яр жамалын көрип мийрим қанбады.
Ибрайым дер, ҳәсиретиңде жанғалы,
Қайта бастан бәри ядыма түсти.

ОРФЕЙГЕ*

12. Шал, достым, гүңирентип тилла сазыңды,
Шерт қыямет дәртли намаларыңнан.
Эрман менен кеткен сәрбиназыңды,
Бәри бир, қайтарып береалмас саған.
Жаратыушы күш бар бул тәбиятта,
Ол өзи анадур, ол өзи доктор.
Туу десең, тазадан тууар, бірақта,
Әжелге оның хәм шарасы жоқдур.
Тасқынлар тартылып, басылар боран,
Кифараңнан шыққан сырлы ҳауазға.
Арзыулыңды шағып өлтирген жылан,
Басын тасқа урып ойнасын сазға...

Сен хәммеге таңсық жылқусы едиң,
Ерке улы едиң гүл тәбияттың.
Сен оның ең йошлы жыршысы едиң,
Арзандасы едиң пәк мухаббаттың.
Гөззал Эвридика ышқында жанып,
Арыу сайлап қуштың шын перийзаттан.
Талай киржағалар сонда қызғанып,
Ығбал айдыныңа кесеклер атқан...

*) Орфей—әйемги грек мифологиясындағы әжайып сазенде жигит. Оның сүйиклиси Эвридиканы жылан шағып өлтиреді, Орфей өз ярының жанын сорап, жер асты патшалығына сапар шегеді. Ол қараңғылық патшасы қатал Аид алдында өзінің кифара атлы алтын сазын соншелли йошлы, дәртли намаларға шертеді, нәтижеде мийримсиз хәкимдардың тас жүрегі ерип, Орфейге ярын алып кетиуге рұхсат береді. Бірақ айралық дәртинен сабыр-тахатын жоғалтқан Орфей жер астынан жақты дүньяға шығар жерде абайсыз шәртин бузып, артына қарап қояды. Сонда изинде ерип қиятырған Эвридика қайтадан әруақ-көйденкеге айланып, көзден ғайып болыпты-мыс. (И. Ю)

Жүзимнің сууынан шарап еткенде,
Хәрким ишип, өзін қахарман сезер.
Мухаббат мәртликти талап еткенде,
Көплер машақатлы сапардан безер.
Ләкин сен безбедин азаплы жолдан,
Кеттің арзыулыңды сорап алғалы.
Дүнья деп аталған түнсиз курдымнан,
Өттің сазың менен байлап дарғаны.
Қатал Аид-қараңғылық патшасы,
Тахтында тырп етпей сени тынлайды.
Сақал ушларына тамып көз жасы,
Инсанлықтың абзаллығын аңлайды.
Мухаббат сазының күш-күдирети,
Тас мийтин жанды да пордай үгитер.
Хәкимдардан хәзир ықтыяр кетип,
„Ярыңды әкет“ деп рұхсат етер.
Бірақ бул бир сондай алдамшы ойын,
„Пәлектің гәрдиши“ десер лақабын.
Қайтыу из болмайды жолыңда оның,
Кәр етпес тилегиң, байлық, атағың...
Тек те инсан әрманының тарынан
Шарқана тағылған тилсимли сазың,
Өлмеслик бабында бәслесип оған,
Бийик хөнер күши сүрер лауазым...

Айралық самалы ышқы гүлханын
Үрлеп бир жандырса, сөндирип болмас.
Әжел сазендеңнің алса да жанын,
Мухаббат намасын өлтирип болмас.
„Мууса сен яр“ болып мин хәуижиңе,
Дос жылап, душпаның пушайман етсин.
Сазларың таралып дүнья жүзине,
Алыс әуладлардың дадына жетсин.

Шерт, достым, қыямет намаларыңа,
Айралықтың үйі күйгей илайым.
Мен хәм әрман менен кеткен арыма
Дийдарласың, тиллескендей болайын...

28-июнь, 1981-жыл. Москва.

ШОИДАНИЯ

Шойдания атлы бир бағ бар еди,
Онда бир әжайып дарак бар еди.
Сол дарак астында көк скамья,—
Екеуимізге бир алтын тах бар еди.
Урыстан соң жоқ-жуқналық көп еди,
Хәзиргидей абаданлық жоқ еди,
„Қайта тиклеу“ болды халықтың ураны,
Қууарға дүнья жоқ, кеуіл тоқ еди.
Нөкис жаңа гүлlep шәл-бәябанда,
Ғумшалар ашылып гүл қыябанда,
Өзимиз еккен бағ жаңа жетилип,
Мәрмер фонтанлар да жоқ еди онда.
Георгин хәм каннлер доланып бағып,
Панбарқыт ақшамлар жулдызын жағып,
Пайызлы кешлерде сайран етпеге,
Келер еди хәмме бул бағқа ағып.
Танца майданшадан оркестр жаңлап,
Кино, эстрада, кеуилли жән-жақ.
Балларға-әткөншек, қартқа-лекция.
Шайыр оқыр еди қосығын таңлап.
Айтсам сонда көрген хәлегимизди,
Бийкеши уққай деп тилегимизди,
Жанымызды жаллап қыз жеңгесине,
Кәбап егер едик жүрегимизди.
Таң атқанша сайран етип жүргенде,

Жолықпасаң бийтәртиплик дегенге.
Бүлбиллер де сада еди соныңдай,
Пулсыз концерт берер еди төбеңде.
Екеуимиз хәр кеште жапырақ жамылып,
Муҳаббат хәмирине үнсіз бағынып,
Базда таң атқанша отырар едик,
Бир жыл көреспеген яңлы сағынып.
Тил жумсамай, қас-қабактан бағысып,
Отырғанда жас кеуиллер табысып,
Дүркиресип ылағындай кийиктиң,
Синлилерің өтер еди шабысып.
Көзлерің танадай жайтаңлап қарап,
Бурымыңның ушын бармаққа орап,
„Апам урысатуғын болды, жибер“ деп,
Айтсаңдағы кете алмадың бирақ.
Жаслық дәуран турғанында басымда,
Сол бир ақшамлары мен ырасында,
Ойламаған едим бахыт жөнинде,
Бахыт өзи отырғансоң қасымда..
Соныңдай гүл жаслық басыңнан өтсе.
Болар ма ядыңа бир түспей кетсе,
„Ай-хәй, шайыр қартайыпты енди“ деп,
Мейли, жаңа әулад күстаны етсе...
Кеше кеште жолым түсти сол бағқа,
Сени жоқлап азап шектим бирақта.
Биз отырған жерде, скамьяда,
Бир қыз-жигит отыр екен аўлақта.
Ушырасыўға усы жерди сайлаған,
Еки жастың бахты болсын жайнаған.
Әлле бири бизиң баламызбекен,
Түнде кетип, нерваңа көп ойнаған?...
Өтгим мәләл бермей еки балаға,
Бағ усар қулаққа урған танаға,

/Үй бийкеси-телевизор енеғар,
Кеште журтты шығармайды далаға/.
Шықпаса шықпасын, қалай зорлайсаң...
Өмиримше сен ядымнан қалмайсаң.
Шойдания! Жаслығымның бостаны,—
Мың-мың ашықларға мекен болғайсаң!

19-июль, 1981-жыл

* * *

„Қыз дәураны“ атлы алтын тахтыңнан
Түсип, қол усласып кеттің биз бенен.
Жуп кумыры бир уя соққан ұақтыңда,
Қызығып қарадың мийрим жүз бенен.

Үй алдында өскен ақ талға олар
Уя салар еди шөпшектен қурап.
Базда талды шайқап бийдәулет самал,
Мийнетин күйдирер олардың бирақ.

Айтқаның есимде сонда күлимлеп:
„Булар усайды екен биз екеуимизге“...
Деп асылдың хәм де маған еркелеп,
Шады сезим ойнап гүлдей жүзиңде.

Сонда иске салып жүйрик қыялды,
Өз кеулимде қурдым бир алтын сарай.
Хәм апарып сендей гөззал хаялды,
Төрге отырғызып дегенмен былай:

„Ал, шалқы, сүйиклим, бәри сен ушын,
Бәрше байлық, хәмме дәуранлар саған.

Қудайдың бир епсиз кумыры қусын
Билмей салыстырып турыпсаң маған...“

Иззет пенен кирип сен сол сарайға,
Мениң бай кеулимнің патшасы болдың.
Турмысымыз шырай қосып шырайға,
Соқпағын басладық өмирлик жолдың.

Қуслар уя салып палапанлады,
Қанша бәхәр келип, көкледі таллар.
Көп ишинен бизиң үйди таңлады,
Жети журттан келген уллы мийманлар.

Иззет пенен атлап босағамызды,
Олар айтты „қандай байсаң“ деп маған.
Хәм де шын кеуілден алғыслап бизди,
Дуға қылған Ғафур Ғуламлар саған...

Бундай ұақта нелер түспейди еске!
Өмир шынлығының жолдасы-эрман.
Енди биз отырмыз дауыллы кеште,
Көзлериң мүләйим, жүзиң пәрийшан.

Кирпик ушларың ләм қарасам байқап,
Энекей, бир жулдыз ағып та кетти.
Мына қара дауыл ақ талды шайқап,
Кумыры қус уясын бузбаса нетти!

Әне толған айды булыт жасырды,
Бузылысты хәуа ырайымыз да.
Жүр, жаным, диземнен көтер басыңды,
Кетейик сол алтын сарайымызға...

27-ноябрь 1980-ж.

* * *

Кеўил аспанымда жулдызлар сөник,
Ай да он төртинде толғанын қойды.
Қыяллар ҳәр түрли муқамға дөнип,
Жоқты-барды әрман қылғанын қойды.

Шағлап отырар едим тойларда бурын,
Енди барып қалсам нәбада оған,
Қапталымда болмаса да бос орын,
Кеўлимде бир гүрси бос турар мудам.

Сол гүрси артынан келип қасыма,
Муңлы музам „жүр“ деп әсте сыбырлар.
Ҳәм әкетип мени баспанасына,
Таң атқанша қосық жаздырып қыйнар.

Қыйнар ол жандырып жүрекенемди,
Сениң сүүретиңе кирип доланып.
Сүттей аппақ әрман болып сен енди,
Узақлайсаң таң сәўлесин оранып.

Таң да атар, умыт болар жеккелик,
Бирақ саўықтырып жан-жүрегимди,
„Шайыр, шайға жүр!“ деп еркелеп келип,
Мойныма салмассаң ақ билегиңди.

3-август 1981-ж.

ПАЗЫЙЛЕТ

Дослар келди гүўлеп мен куўанғанда,
Тост айтып, шадлы саз шалды да кетти.
Куўанышымды берсем алмады сонда,
Ҳәммесй өзиме қалды да кетти.

Қайғы таўы қақ желкеден басқанда,
Дослар келди „муңайма—деп—ҳасланда“.
Арзан деңгенени аяқласқандай,
Қайғымды бөлишип алды да кетти.

* * *

Бүгин еситкенди ертең көз көрер,
Өмир жаңалықлар менен өрлейди.
Ҳәтте қонақ күтиўлер де өзгерер,
Дәўирлер дәстүрге ырық бермейди.

Бирақ бизиң халықтың шын инсанлығы,
Басқа ис түскенде мийрибанлығы,
Өли сыйлаўдағы бексултанлығы,
Коммунизм тусында да өлмейди.

* * *

Бас ушында отырғанда гүзетип,
Сүйдим ҳәм сырғанды қойдым дүзетип.
Сонда мыйық тарттың шын муҳаббатлы.
Мен абайсыз уйықлап кетиппен қатты.

Келиспеген ўақта адамның иси,
Әжептәўир болар көринген түси:
Жол ортада аты өлген бир киши,
Ер-турман арқалап жаяў келатты...

* * *

Ақкуў қуска тийди әжелдиң оғы,
Ақ ыйығын силкип өлди де кетти.
Бийсәўбет азадан бузылып жубы,
Дийдар көрмесликке қойды да кетти.

Қара тас үстінде аппақ мүсінде,
Аккуұдың жатқанын көрдим түсimde...
Бизди хайран етип гүл мәүсимінде,
Дүньяға бир сулыұ келди де кетти.

* * *

Дос яранлар үйли-үйине тарасып,
Өзиң менен өзиң қалар гезиң бар.
Баллар және „апам“ десип жыласып,
Жүректи қыйқалап атқан сезим бар.

—Қой, жылауық болмаң... Шай қойың қәне...
Ким ата-анасын байлап жүр белге...
Бир сигарет шегип келейин және...
Келгенсоң басқа да айтар сөзим бар...

* * *

Атың сүрингенде ақылдан саспа,
Тур да шаныңды қак, урма атыңды.
Басқа ис түскенде сыр берме хасла,
Жокары тут ерлик инабатыңды.

Нәмартлер бундайда барып тасаға,
Жүгинеди шарап толы кәсаға.
Ғам-қайғы мәртликти жақтырмаса да,
Өмир жақсы көрер мәртлик затыңды.

* * *

Кеште шаршап келип, кеп-кең үйимнен
Кеүлим отыраға орын таппады.
„Өлмектиң изинен өлмек жоқ“ деген.
Еркек жаным бул нақылды жақлады.

Сөйтип, мақул көрдим талап еткенди,
Бирақ серлеп көрсем өткен-кеткенди:
Саған усағанлар таптырмас енди,
Усамағанларға кеуил шаппады...

* * *

„Жаслық“ вокзалынан шықтық басында,
Талай мәңзил бастық, жоллар рәуан.
Сен қалдың „Айралық“ станциясында,
Мен айнаны сабап кетип бараман.

— Сабыр ет, жолаушы!—дестилер бизге,
„Әрман“ станциясы барар жер сизге.
Бул поезд бирақта қайтпайды изге,
Келмес бир кеткенлер бизиң арадан...“

* * *

Биз екеүмиз еккен нәллер мийұалап,
Қан жуұырды қандил сынап жүзине.
Таң сәхәрде пискен алмаға қарап,
„Ол болғанда еди“ деймен өзиме.

Сенсиз келип жеткен биринши гүзде,
Алма үзип бердим кишкенемизге.
Сол қызалақ күлип қуғанған гезде,
Ап-анық көринип кеттиң көзиме...

Август, 1981-жыл

* * *

Кепти мине жас топырағың,
Сенсиз өмир сүремен енди.

Бул жоллардың ендиги жағын.
Өзим жүріп көремен енди...

Қызық еді-ау бул жолдың басы:
Бәхәр айы, бағдың арасы,
Түнлерде де нур шашқан еді
Ашықлықтың алтын қуяшы.
Биз астында ушырасқанда,
Тал да өзін бахытлы сезген.
Жулдыз сығаласып аспанда,
Самаллар да уйқыдан безген...
Түслерімде мен ояу қалып,
Өңімде түс көремен енди.
Сағынышлардың отында жанып,
Сенсиз өмір сүремен енди.

Мине жалғыз барамап жолда.
Әлле қашан түс ауып кеткен.
Гүзгі қуяш алыслап, ол да—
Қызыуы мол шағынан өткен.
Жар басында жалғыз көгершін
Неге ысық десем көзиме,
Жеккеликте ол қус та бүгін
Усап қалған екен өзиме.
Суу бойында тұрған қос шынар
Сонша неге саулатлы десем,
Бир-бирине ес болып олар,
Жубын жазбай тұрғаннан екен.
Мейли хешким жалғыз болмағай,
Дүнья жуптан дөреген енди.
Көлде қыслап қалған тырнадай,
Сенсиз өмір сүремен енди.

Алғысларым болмайды ада,
Бирге өткен дәураның ушын,
Соншелли пәк, сонша азада,
Нур сәулели болғаның ушын.
Көк думанлы пердесін жауып,
Қашықлатар жыллар арасын.
Ұақыт деген хикметли тәуип
Емлер дейди жүрек жарасын.
Биреулерди сен бе деп қалып,
Жасырынып еремен енди.
Жулдызларға қарап ойланып,
Сени сағынып жүремен енди.

Жол азығын қай жерде таусып,
Қайсы жерге тартып несіби,
Кешке қалған жалғыз жолаушы,
Қағар екен қимнің есигі?
Өмір бәлкім шаршап баратқанда
Булақ болып ағар алдымнан.
Сол булақтан ишип атқанда да,
Аңқам кеуіп шөлдермен саған.
„Мәнзил узақ еле“ десең де,
Жалғыз жүріп келемен енди.
Сенсиз дәуран тилемесем де,
Сенсиз өмір сүремен енди.

16-июль 1981-ж,

ҚАРАҚАЛПАҚ ҲАҚҚЫНДА СӨЗ

(Октябрь поэмасы)

Россия аспанындағы
Таң жұлдызы туғар шағында,
Кремльдің нақ артындағы
Ески Александр бағында—
Тау басынан аққан булақлардай
Жаңа толқын менен күн сайын,
Жұрт жыйналып узақ-узақлардан,
Бас қосар бул әжайып жыйын.
Сөйтіп, күяш Спассе саатына

Шағылысқанда хәр күн азаңда,
Жай ағыслы бул жанлы дәрья
Көтерилер Қызыл майданға.

Кимлер булар?
Ким қайдан келген?
Кәспи-кәри,
Миллети қандай?
Хешким ондай сауал бермеген,
Толтырмаған анкета ондай.
Улт, рәса, шегара хәм тил
Бәри ұмыт болып атқандай,
Хәр кеуілде бир әжайып гүл
Ғумшаларын жарып атқандай.
Хәммени тек бир сезим бийлеп,
Барлығында бир ғана бағыт.
Пазыйлетли бир уллы нийет
Толқынында барады ағып...
Қызыл жайын Тарийх музейиниң
Қалың дизбек жағалап әсте,
Жай адымлап, жууыртып зейин,
Кең майданға шықты бир пәсте.
Жапалақлар февральдың қары,
Шымыры аяз тиси ақшыйған.
Қар жамылған Кремль шыршалары
Хұрмет сақшысындай қақшыйған.
Көп ишинде дәрья тамшысындай,
Толқын ағысында алып жол,
Ер жүреги елжиреп сондай,
Мавзолейге жақынлады ол.
Көз өңинде дүнья дөңгелеп,
Кеуил теңизи шайпалып кетти.
Өмир көрки, үмит, келешек
Бәхәр таңы болып жарқ етти.

Сол таңға бир қарап телмирди де,
Пүткил өмирин елеслетти ол.
Хәм гүрсинип қыял сүрди де,
Аўыр ойға шүмип кетти ол.
Мумдай жибип сонда ер жүрек,
Басынан алып кара қурашын,
Жылаў билмес кеўли елжиреп,
Жудырығы менен сүртти көз жасын...

Аўа, дослар, бул кара көзлер
Жылаўды үрдис етпеген еди,
Тәнинен қан, манлайынан тер,
Төксе де, жас төкпеген еди.
Хан жазалап оны Хийўада,
Қамшы менен тилдирген гезде,
Ыңыранып естен танса да,
Жас келмеген еди бул көзге.
Тек бир мәхәл есин жыйғанда
Және тергей баслаған еди.
„Петрборда болған ўақтыңда
Сен Ленинди көрдиң бе?“ деди.
Балалайды саўалдан саўал...
Және қыйнаў изли-изинен.
Естен танып жығылса да, ал
Жас шыкпаған еди көзинен.
Көз үйренип түпек зинданға,
Суўық еден тасларын сыйпап,
Мүйештеги жатқан адамға
Барды әллен ўақта жылыслап.
—Кимсен?
—Бабажан... Хийўалы өзбек.
Ал өзиң ким?
—Мен Аллаярман...
—Қарақалпақтан ханымызға кеп,

Алыпсаң да сыйыңды молдан...
—Киятырып мен мәрдикардан
Тап болдым хан нөкерлерине.
„Бул—жансыз—деп,—келген орыслардан“,
Алып келди усы жерине.
Ханымыздың бул „сыйлаўынан“
Аман қалсақ егер, әмеким,
Қарақалпаққа енди бараман...
Жоқ па бир тартқандай темекиң?

Сөйтип, бир қәпесте еки қус
Нешше айлап жатгы азапта.
Өмир деген мысалы бир түс,
Әдира қалды-аў деген бир ўақта,
„Хан ойыны“ қызып қайтадан,
Өлтиргенде бир ханды—бир хан.
Қурал тартып алып сақшыдан,
Қашты булар түнде Хийўадан.
Жалаң аяқ абыржы муздан
Өтип ақшам Әмиўдәрьяны,
Үш күн, үш түн дегенде зордан
Қызылларды таўып алғаны...
Бәри-бәри қайта уласып,
Бирим-бирим түсти ядларға,—
Мавзолейдиң уллы босағасын
Уллы нийет пенен атларда...

ЕКИ ДУНЬЯ

Күшлилерге қорек боп келген
Қарақалпақстан еди бул.
Тең жартыдан екиге бөлген
Пүтин ғана бир нан еди бул.
Сол жағалық—Хийўа ханында,

Бий, аталық бийлигин сүрген.
Оң каралпақ—орыс сорамында,
Сөйтип бир нан еки бөлінген.
Мине, енди бул қыйын жерден
Усы панды бинияд еткендер,—
Ауыр мийнет азабын көрген
Хәм қорлықтан шыдамы питкенлер
Оң жағысқа—орыс сорамына
Жыйналысып аржақ-бержақтан,
Ашық болып азатлық таңына,
Ең шешиўши шайқасқа шыққан.

Эмиў бойы—Хорезм ойпатында
Узақтан сезип жаңа дүньяны,
Шамшырақтай жанып турды бунда
Петро—Александровск қорғаны.
Қорған кубласында ҳалласлап,
Эмиў қәдимгише ағады.
Бирак, бир күш халық кеўли хошлап,
Оятпақта ески жағаны.
Гезерменниң есиги ашылып,
Қолға қызыл туўлар усланды.
Рабочий солдат қосылып,
Демонстрация басланды.
Гарнизонда басланды топалаң,
Офицерлер қалғандай жетим.
Куўатлаўға өгти көп адам
Солдат депутатлар советин.
Декабрьдиң дәслепки суўығын
Танаўынан пыскырып атлар,
Әлле қандай йош пенен бүгин
Дүсирлесип барар солдатлар.
—Жолдаслар!—деди сол бир заматта,
Жийрен атлы орыс азаматы.—

Қырк күн бурын Петроградта
Жеңген совет ҳәкимияты.
Бул хабарды почта начальниги
Бизге айтпай жасырып келген.
Адам келди Ташкенттен бүгин,
Ол жерде де Советлер жеңген!
„Жасасын исши хәм дийқанлардың
Көсеми Ленин!“—деп сүренледі.
Хәм әййемги Эмиў бойларын
Жаңлатып бул сүрен гүүледі.
—Хүкімет Советлердиң қолында.
Кимлер қарсы, қуралын тасласың!

Жамай жаўы бирақта сонда
Қурал таслап, иймеди басын:
Арғы жүзден жаңа дүньяға
Ханжәнеид тикти де қастын,
Арқа сүйеп Англияға,
Шаптығ оң жақ—орыс қоластын.
Берги жүзден Бухара әмири
Жалаңлатып ислам қылышын,
Жас Советке топылып бәри,
Тумлы-тустан жасады қысым.
Атаман Фильчев Зайыр қазақларын—
Қулақларын атқа миндирди.
Шымбайға барған хүкімет ағзаларын
Жаўызларша қыйнап өлтирди.
Байлардың хәм ийшан-уламаның
Хан мақсымы, Бала бийлери
Қайтқан дәўлет, тайған заманың
Тиклеймиз деп қурал сүйреді.
Еки дүнья шайдай айқасты,
Көк теңизде соғысқандай сең.

Ески Жайхун толқынлап тасты
Аударыспақ толқыны менен.

„Әй, трубач, жаңлат жаңадан
Қызыл гүрес маршын тезирек!“
Март қуяшы, бәхәр самалынан
Зауықланып шәукилдер жүрек.
Торғай шомылар еримик қарда.
Пуұласып атыр түнги музғала.
Алда күтип турған сауашлар да
Кеуиллердің шырқын бузбаған.
—Бабажан-ака, бір насбай атың!—
Деп Аллаяр махорка орап.
Ат тағасы тоң ғасырлатып,
Тау жолында эскадрон барар.
Оң қапталда тас өркеш нардай
Шөгип жатар мүлгип Қаратау.
Алды бетге көп қара ғарға
Ызғып ушар жыраға таяу.
Сол қол жақта жарқырап узақта
Дәрья ағар сеңи сығасқан.
Үш жыл бурын екеуі бержаққа
Қашып өткен еди-ау бул тустан...
Бабажан аңлап дос ишаратын,
Қәррик муртын дүзеп қойды да,
Бір тепсенип яұмыты атын,
Қапталласты ол Аллаярға...
Жалаң аяқ муздан өтип сонда,
Үйине келип бажбан ғаррының,
Үсик алған аяқларына
Шеребе жағып, алды да тыным,
Жүрип кетти.
Төрткүлге жетти...
Оннан берли үш қатты дәрья.

Үш жыл пахта заводта өтті,
Тер сорғалап шаңлы цехларда.
Қолда жумыс,
Қасында мылтық,
Кеште жыйналыс партиячейкада.
Баспашылар келсе, „урысқа шық!“
Продотряд составында да,—
Барлық исте екеуі бир жүрип,
Сапта бирге ийин тирести.
Үш мәртебе сауашқа кирип,
Ақ бандаға қарсы гүрести...

Әх, не күнлер басларға түсіп,
Қыйын гүрес барар не деген!
Ауызлық пенен атлар суу ишип,
Ер суу кешер етигі менен.
Кеше „Верный“ теплоходына
Тайпахта тийеп шаршап келгенде,
Түн жарпында және ревкомға
Жигитлерди шақырды енди.
Шекесинен қаны сорғалап,
Басын таңған Телегин отыр.
Жөнеидхан Нөкести қамап,
Және елге бүлик салып жүр.
Орталықтан жәрдем сорауға
Бузып шыққан булар қамалды.
Кутқарыуға Нөкести қамаудан
Кеттик, мине, тағы таң алды.

Барар әне алдыңғы сапта
Шаңқан атлы Шайдаков батыр.
Ерлигин оның елдер бул ұақта
Ертек етип айтысып атыр.
Ертек емес, көзниміз көрген

Бул орыстың дәўжүреклигин.
„Оны бунда Ленин жиберген“
Дегенди журт айтысар бүгин.
Жағасында Әмиў. Аралдың
Ел жоқ оның даңқы бармаған.
Ол дегенде ақ бандалардың
Дизесинде, диңке қалмаған.
Қарақалпак, қазағыў — өзбек
Бәри оның ерлигин билер.
Шайдаковтың әтиретин ізлеп,
Қанша жерден адамлар келер...
Бир күни эсер Коноплев деген
Басшы болып келип бул жерге,
Ҳийле қурып сатқынлық пенен,
Буйрық берди большевиклерге.
„Қарсыласпаң Жәнеидханға!
Биз айтамыз қашан урысыўды...“
Дегениңде Шайдаков сонда
Айтты оның бетине туўры:
„Бул буйрықта не сыр барып мен
Билмей турман. Айтарым тек те:
Революция қолға киргизген
Мынаў турған әдиўли шекке
Қылап етип ким аяқ басса,
Жол қоймайман мен оған ҳасла!“
Деп қасқыйып „қызыл военком“
Шығып кетти буйрықты таслап.
Эсер меншевиклер асқынып,
Жаздырмады бийликти бирақ та,
Жас Советти және бассынып,
Бурды жолды бурынғы жаққа.
Тағы туўды қәўетерли күн,
Бирақ, большевиклер саспады.
Заводтағы рабочийлардың

Саналысып топлай баслады.
Бабажанлар хәм Аллаярлар
Жүзлеп, онлап келип цехлардан,
Қызылларға қосылып олар,
Сонда қайтпай гүреске барған...

Ординарист жас қазақ жигит
—Аллаяр!—деди алда даўыслап,—
Командирге!...
Атын тепсинип.
Жетип барды шылымын таслап.
Ал, Шайдаков қарап таўларға,
Бираз үнсиз жүрди де ойшаң,
—Қайда болдың сен, мәрдикарда?—
Деп сорады ол Аллаярдан.
—Сызраньда... иследим депода.
Петербургтан қайттым қайтыўын.—
Қысқа жуўап берди деп ол да,
Бир саўалдан бир саўал туўып,
Бираз ўақыт сөйлести олар.
—Аман қайтсақ бул атланыстан,
Сен Ташкентке барасаң, Аллаяр...
Әскерий сыр!...—деп күлди мурттан.

Ҳаўа ашық,
Жерде соңғы қар.
Таўға өрмелеп эскадрон келер:
„Уры сайдың“ үстинде ғарғалар,
Азан-ғазан ушып жүр еле.
Ен бийикте бир шайқус ғана
Айланады,
Тоқта... бул не, ҳаў?!
Ал, енди мына сумлыққа қара,
Жаўызлықтың түри де көп-аў!

Аттан түсти жапырылып хэмме
Хэм жуўырды сай иши менен,
Шайкус емес жүрген төбеде,
Аллаярдың жаны ма дерсең,
Мий аўытқып, аспан айланып,
Есеңкиреп сүринди тасқа,
Шыплық жүзин турса да танып,
Исенбес өз көзине ҳасла...
Ұа, ийт дунья-ай!
Жаңа жеткенде
Майырық нарға усатты-аў енди!...

Олар кеше Шымбайға кеткенде,
Еки жигит—еки атлы еди...
Мәрдикарға кетерде өзи.
Бул иниси аўылда қалған,
Жетимликтен ағарып көзи,
Дәслең байдып шопаны болған.
Соңынан келип Шымбай қаласына,
Хызмет еткен баққал әрменде.
Жиклениў боп журт арасында,
Заман өзге түс алған еди.
Көтерилип қала, аўыллар.
Гедейлер байды тыңламай кеткен
Хэм сол аласатлы даўыллар
Буньдағы ушырып әкеткен:
Баққал әрмен дүканына ол
Орынбордан зат тасып жүрип,
Көп жерлерден көрип түрли жол,
Аңлап еди заманың түрин.
Бир күн әрмен бир бай мақсымды
Қонақ етип күтти жақсылап,
Мәслик пенен өткерип түнди,
Суўдай ақты әрмени шарап.

Сыйлы қонақ кетер алдында
Хызмет етип жүрген жигитти
Баярынан сорап алды да,
Өзи менен бирге әкетти.
Көп узамай мақсым нөкер жыйып,
Өзин „хан“ деп лақап таратты.
Телеграфтың сымларын қыйып,
Кеңес хұкиметке оқ атты.
Бир сапары жүйрик атларға
Еки жигит миндирип бирден,
Мойнақтағы ақ казакларға
Жиберди ол соратып жәрдем.
Аллаярдың иниси сонда
Урып жығып жолдасын аттан,
Мойнақ емес, тартты ГПУ ға...
Соннан берли өшли еди „хан“...
Жигит кеше еки атлы болып
Төрткүлге келген хэм де сол бойда
Ревкомнан пакетлер алып,
Кеште қайтқан еди Шымбайға.
„Түнде жүрмең, аздаң қайтыңлар“
Деп Аллаяр айтқан да еди.
„Яқ, қыстаўмыз...
Жақында сайлаў бар.
Күтип отыр ол жақта“ деди...

Ең соңғы қар—наўрыздың қары.
Қырмызы қан төгілген қарға,
Мисли көклем қызғалдақлары
Көгергендей қара тасларға.
Шала жансар жатыр көк ғунан,
Сайдан ғарғыған ғой жаныуар...
Буденновка жұлдыз қадаған
Ақ шеңгелге илиўли турар,

Оннан арман...
Оннан арыға
Қарау ушың беккемлик керек,
Жат-жамайдың жауызлығына
Жан түршигип, титирер жүрек:
Аллаярдың инисин хәм де
Хауайы көз орыс жигитти
Тикжар тасқа сай етегинде
Сүйеп қойып атып кетипти.
Азап берип, батырып қаңға,
Екеуин көп сүйреген сайдан.
Қолларын керип, хәр алақанға
Дигирмандай тасларды қойған.
Сөйтип атқан.
Ал, енди қара,
Егер дәтиң шыдаса қарауға:
Еңтерилип тикжар тас турар,
Таярмыз деп сайға қулауға.
Олар усы жар тасты мықлап
Ыйығы менен тиреп турғандай,
Кетпесин деп жерге тау қулап
Еки атлант сүйеп турғандай
Хәм дауыслап турғандай олар:
„Мына жар тас қуламай турып,
Жолдан тезирек өтип қалыңлар!
Биз шаршадық диңкемиз қурып...“

Биреуиниң көкирек аўзына
Бир жапырақ қағаз илдирген:
„Дуай сәлем, Аллаяр большойға!“
Деп жазыпты әрепше менен...
Ал, төменде сай ултанында
Шала жанған қағазлар жатар.
Сайлау бюллетенлери бунда,

Толтырылмаған партбилетлер бар
Хәм „Правда“ газетасының
Шала күйген соңғы санлары.
Өширсе керек отларын оның
Еки жастың аққан қаңлары...
„Не жазық бар бул еки жаста,
Қандай гүна ислеп еди?“—деп,
Хешким сауал бермеди хасла,
Бәри үнсиз уғынарлы тек.
Гранитли жар тастан зорға
Шешип алып ессиз ерлерди,
Жатқызды да тачанкаларға,
Он мылтықтан үш салют берди.

Тау жаңғыртқан мылтықлар сесин
Еситпеди бирақ Аллаяр.
Апырайып, жойытқандай есин,
Туу сап тартқан қусларға қарар.
Қуслар барар бетлеп теңизге,
Қанатлары талған да шығар.
Суу ишерде ушырап мергенге,
Биразлары қалған да шығар...

Қапелимде не деген әрман!
Жанын қапалағандай бир жалын.
„Беккем бол“—деп, үнсиз Бабажан
Қатты қысты оның қолларын.
Әә, бул заман, көп аласатлы,
Тау қағысып, таслар қулаған.
Аяу билмес сууық хақыйқаты
Мылтықлардың аўзынан қараған...

Қайтқан газдай дизилип саррас,
Тау жолында эскадрон барар.

Шағыраяр төбеде қуяш,
Алда күтер аяусыз сауашлар...

АҰЫЛ ЖОЛЫНДА

Күнлер өтер ақ көбик болып,
Тачанкаға жеккен атлардай,
Жыллар ағар дәрьядай толып,
Хәр жерден сең бууып атқандай.
Мийнеткештиң саз берген таңы
Қараңғыны қууып атқандай.
Тарийх ана жаңа дүньяны
Атланыста тууып атқандай.

Жаңа турмыс—жаңа дүньяның
Толғағы да аңшы хәм ауыр.
Арба үстінде тууған ананың
Ақ бесигин тербетер дауыл.
Аш өзектен жүрегин үзип,
Етегине орап анасы,
Сабан төсеп жатып емизип
Хәм аузына тислеп баласын,
Минне, ғаз-ғаз бастырды әсте,
Әне сөйгип тусауын кести.
Атланыста тууылған нәресте
Тирише хәм сағлам боп өсти.

Ашқа, сууыққа да төзеди.
Наны жуқа, суйық жармасы,
Жыртық көйлек жаппай дизени,
Жалаң аяқ кетти қар басып.
Бадана көз хәм торсық шеке,
Бир болымлы бала болды ол,

Төбелесте жеккеме-жеке
Бай баларын басып урды ол...

Өтти жигирмаланшы жыллар,
Боранлы хәм жауынгер дәуір.
Жөнеидлер менен Колчаклар
Ылақтырып тасланды бир-бир.
Бууыны қатып жаңа дүньяның,
Дауылға жас көкирегин керди.
Ески дүнья бірақ жаңаның
Туу сыртынан аңлыды енди.
Арқамыздан оқ атты олар,
Әйнектен я бүк арасынан,
Активлерди муқатты олар,
Жекке-жарым өтсе қасынан.
Төздик бірақ ашшы-душшыға,
Шала құрсақ турмыс—НЭП болып.
Жәбдилести союз „Қосшыға“
Гедей-дийқан халқы көп болып.

Байды шеклеп кеңес хәкіметі,
Темир суулық асауды тежеди.
Жер хәққында Ленин декрети
Дийқан әрманының өзи еди.
Бадырақлар шықты ғауырласып.
Қамыс шатпа, жыртық үйлерден,
Артеллести хәм ауқамласты.
Меншигине пай алды жерден.
Қос ортақ боп егилди егин,
Гүдшек бир қырманға тасылды.
Байлар өртеп артель телегин,
Өз ғәллесин журттан жасырды.
Жазда жыққын,
Гүзде қазыуда,

Шығыр жетпес жер суўғарыўға.
Ат, қос өгиз, арба—байларда,
Темир жоқ бел, кетпен соғыўға.
Қала шаўқым—сүренге толы,
Завод аш өгиздей мәңирер.
Саўатсызлық ол да дәрт болып,
Жат-жамайлар иштен кемирер.

Шыдаў керек,
Еринбеў керек.
Қос дегенің жүре дүзелер.
Жақсы күнлер даўылдан дөреп,
Көп узамай бәри де келер.
Падашыдан, бай есигинен,
Қуўырдақшының ошақларынан
Жетимлерди услап шетинен,
Кирден, бийттен хәм кийме таздан
Аршып алып, жуўып геширдей,
Тәрбиялап интернатларда,
Хат танытып бәрине бірдей,
Мингиземиз ертең атларға...

Атлар келер ақ көбик болып,
Бир байдақ булыт көшкендей жолда.
Көк пайтонда жол бойын шолып,
Мениң ағам отырар онда.
Алды-артында келер атлылар,
Күйме тартқан қос торы жорға
Ортекедей орғып атлығар,
Қуў атларды!
Ҳай, алға, алға!
Асығыңлар! Бизди Шымбайда
Жығын-жығын халық күтип турар.

Кеўил деген йошып бундайда,
Атлардан да қатғырақ шабар.

Саранаўдай гүз жатар ийип,
Писикшилик атыз-арықта,
Ерик бағы пашшайы кийип,
Қаўын сарғаяды қарықта.
Жерге сая, елге сән берген
Қара қураш—қара таллары,
Қыйқуўласып қалар хәр жерден,
Жийде терген аўыл баллары.

Бул жерлерде бай сәгип, урып,
Қаршадайдан көп еңбек етсең,
Бул жоллардан тоғыз жыл бұрын
Мәрдиқарға айдалып кетсең,—
Сонда буннан безигип кетпей,
Сағынарлық буның неси бар?
Сөйтседағы, мәргия шөптей
Тартып турған бир бәлесі бар...

Ўа, туўған жер,
Қадирдан мәнзил!
Көзге ысық, кеўилге инақ.
Шымшығы—бұлбұл,
Палатысы—гүл,
Шеңгелинің тикени жумсақ...
Несбенди шашып алысқа,
Не әжайып жерлер көрсең де,
Усы шаңлақ, усы жағысқа
Ицкар болып жүрерсең күнде...

Мелле шөгирмеси гаўқыйған,
Ҳай, барсыз ба қарыяларым!

„Өгиз тууды“ десе инанған
Ақ сақаллы „сағыраларым“,
Қозақ тоқып, ақлық жубатқан
Мийрим жүзлі кемпир мамалар,
Гедейликтен еңсеси қатқан
Сағал аяқтағы жабанлар!
Гүмис хәйкел, өңір моншағы
Жуудырласып үйге енгенде,
Хаулығысып жигитлер жағы,
Өрре турған жан қалмай тәнде,
Қандай арыу сениң қызларың!
Жеңгелерим жууабый, дилуар,
Кең пейилли азаматларын
Қонаққа жан беріуге таяр.
Жери қатты,
Наны минлетли,
Қапәәтшил, дийдары жарқын.
Жоқшылықтан,
Қара мийнеттен
Көзи ағарған мүсәпир халқым!
Қандай бахыт, енди қууанып,
Сениң ығбал таңыңды көриу,
Дуутарыңды қолыңа алып,
Йошып шағлағаныңды көриу!

Атлар келер ақ көбик болып,
Ауылдан соң ауыллар қалар.
Кеули тасқын дәрьядай толып,
Көк пайтонда отыр Аллаяр.
Алды-артында толған дослары
Салтанатқа толтырып жолын,
Алекенди әлпешлеп бәри,
Қас-қабағын бағады ашып.
Құндыз бөрик, мауыты шөкпенди

Дәпең қазақ қапталда келер.
—Ау, Алеке, көримлик енди...
Ауылыңа келдиң!—деп күлер.
—Ха, бауырым, не қалесең ал,—
Дер Аллаяр сыпырып терин,
Хәм қасында отырған қатар
Орыс кисисине өз жерин
Қолы менен көрсетип және
Тили менен мақтап сөйлеген.
—Бабажан ака!
—Ләббай, Алеке?
—Шақшанды бер...
—Пах, жаным менен...
Пай-пай, бала жолға шығарда
Қурдас пал қосыпты-ау насыңа...
Деп күлди де Аллаяр сонда,
Жип тақты бир гәптиң басына...

Жас хукимет—Кеңес хукимети,
Ол хан емес яки төре емес.
Бул хукимет биреу хуким етип
Яки мийрас пенен дөремес.
Ески ертеклердің қайсысында
Шопан патша болған журт сорап.
Дәстандағы Жийдели Байсында
Қой үстине торғай жумалап,
Жетим бала жылауды умытып,
Жесир қатын жүз қой айдаған.
Аяз бийи әдил жол тутып,
Пухараның ғамын ойлаған...

Ертек—аңсат,
Әрманлар—сулуу.
Қыял—жүйрик, хақықат—шабан.

Бир шынлықты бинияд қылыў,
Мың өмирден күтеди қурбан.
Мына қалың терек астындағы
Залым байдың тумсығын уўып,
Анаў Ийшан қаланың бағы,—
Ұақым жерден ҳәзиретти куўып,
Торға түскен аңдай ырылдатып,
Қолдан алып ҳуқыўын, еркин,
Барса келмес жаққа айдатып,
Қатлап алып жерменен мүлкин,—
Анаў түйек айдап атырған,—
Артеллескен жарлы аўқамға;
Заводқа пахта апаратырған
Мынаў үш арбакеш дийқанға
Меншиклетиў ушын мәңгиге,
Гүрес жолы—узақ әңгиме...

Анаў кендир сабап атырған
Кемпир менен жас келиншекке
Орын берип адам қатарынан,
Жеткерийўге ҳұрлик, теңликке,
„Шашы узын, ақылы келте“
Деген сөзди айтқызбаў ушын,
Қарамық көз қызларды ерте
Мал орнына сатқызбаў ушын;
Бахыт бериў ушын мәңгиге,
Гүрес жолы—узақ әңгиме..

Ийтлер менен қосыла жуўырған
Қара думалақ балларға қара!
Кирге батып, шанды суўырған,
Путқа ыштан тиймеген сирә.
Сол айдарлы нәрестелердиң
Бахытлы боп өсиўи ушын,

Ийелетип билим, ҳөнерди,
Келешекти дүзиўи ушын
Не қыямет ислер бар енди,—
Ол өзінше дәстан ертеңги...

Нәўпир суўдың бойында турса да,
Балықшыдай аты шөллеген,
Төбесинде күн шыжғырса да,
Турмысында жақты көрмеген,
Жаўгершилик көрип көп посқан,
Ханға айтқан арзы питпеген,
Бийи қосқа адамды қосқан,
Ақ патшаға дады жетпеген,
Аўыр еңбек емген бар күшин,
Қайдағы бир түпкирде өскен
„Қарақалпақ“ деген халық ушын
Теңлик берип, қалдырмай көштен,
Оның „бахытлымыз“ деўи ушын,
Жетиўи ушын әрман—тилекке,
Гүркиретип гүлдиреўишин,
Отаў тигип берип ерекке,
„Қутлы болсын автономияң!“
Деп шадлықта дәўран сүргизип,
Дийқан жүрген. мәрдиқар болған
Балаларын атқа мингизип,
„Қайта туўған халқыңа бүгин
Сен басшысаң—одамбасысаң,
Басқар, жолдас, өзінди өзиң.
Үлкен үйдиң тең ағзасысаң!“
Деген сөзди айтқызыў ушын,—
Владимир тракты менен
Қаншалар ат алдына түсип,
Аяғында шылдырлап кисен,
Азап көрди Сибирь төриңде,

Жаслай көкжөтелге шатылды,
Петропавл түрмелеринде
Тас дннұалға сүйеп атылды...

Жер дүньяны батырған қанға
„Капитализм“ деген жыртқышты
Ныпқырт етип Россияда,
Рабочийға берип бар күшти,
Азатлықтың жемисин бизге—
Мийнеткешке татқызыу ушын,
„Бахытлымыз“ деген бир сөзди
Миллионларға айтқызыу ушын,—
Ақылы кәмил хәм адалағлы
Пролетардың уллы көсеми
Шушенск сууығына қатты,
Разливте пишен төсенип,
Жапа шегип жат мәнзилерде,
Кууғын көрди жаңдармлардан.
Бахыт жолын мийнеткешлерге
Ақыл менен көрсетип алдан,
Ақ патшаны әдил жанынан
Түңилтип, тәж—тақтаң үркітти.
Россияны пәнжелеп турған
Қос тумсықлы кара бүркітти
Ушардан ол урып түсірип,
Залп бергизип, „Аврораға,
Ескиликтің үнин өширип,
Өмир берди жаңа дүньяға...

Тазғарада тоқтады атлар,
Бул жер—қанлы сауаш дәрбенти,
Қурбан болған досларды ядлар,
Хәмме үнсиз бас ийип енди.
Ақ казаклар хәм хан мақсымлар

Хүкіметти алып Шымбайда,
Жәрдемлесип оған сатқынлар,
Жазғы түнде тап усы жайда
Абайсызда аңлып жол таслап,
Интернационал отрядты қырған.
Орыс, венгер, немис жолдастар
Теңсиз урыста болғанды қурбан.
Азаплады қолға түскенин,
Көя шамшырақ биймезгил сөнди.
Ишиндеги большевиклерин
Отқа өртеп, тирилей көмди.
Ессиз ерлер, қайлардан келген.
Мағриптен—машырыққа шығып!
Бул түпкірге оларды әкелген
Таңғы дауыл, Ленин шынлығы.
Сол шынлықты қайда апарсаңыз.
Сол жер—сизлердің де елиниз.
Тыныш жатып мәңги уйықлаңыз,
Жайлы болсын жатқан жериңиз!

Суулық шайнап ат жаныуарлар
Жер танабын қууырып келер.
Суу бойында қатара галлар,
Ат жууырса, жууырып келер.
Жийегинде ашық аспанның
Уйып қалған булттай мысалы,
Гүжим турар. Ол усыманның
Гөне тарийх, қарт ақсақалы.
Кегейлиннің ғырра жағасында
Дауыл шақырып гүуилдеп турар.
Қазыуда жүрип, оның қасында
Аллаярдың түнегени бар:
Түни бойы қуслар патырлап,
Самал гүулеп гүжим басында,

Қазыұшылар жатқанда ұйықлап,
Бул қос баққыш жас бала сонда
Әззилик етип аұыр жумысқа,
Ұйықлай алмай азаплар көрген.
Қайтыс болған сол жылы қыста
Анасы да түсине енген.

„Түрге, түрге!“—деп ол жуұырар,
Бир сур жылан гүжим басында
Ийрең—ийрең өрмелеп барар.

„Хә, таңдыры шыққыр сур жылан.
Палапап бар қус уясында,
Соларды жеп үйренген мудам...“
Деп бақанын көтерип сонда,
Сарт еткизип урды жыланды.
Жылан жерге түсти былқ етип...
Сол гезде бул шоршып оянды,
Хәмме иске қалыпты кетип...

Аллаярдың бөлип қыялын,
Қасындағы жолдасы бирден.
—Ташкентдеги гәптиң даұамын
Айтып берши ... Дым қызық екен—
Деп өтинди. Аллаяр сонда
Тезден жыйнап алды да өзін,
Муртын сыйпап, күлип қойды да,
Жалғастырды үзилген сезин.
/Шақыртылып былтырғы гүзде
Турк ЦИК те болған ұағында,
Тәнеписте шай ишкен гезде
Айтылған сөз еди шынында:

—...Соннан кейин, Фрунзе күлип,
„Қарақалпақ“ деген лақапты
Куйбышевке аударып берип,

„—Дурыс па?“ деп арқамнан қақты.
—Дурыс—деди Куйбышев турып,
Жууап берип мениң орныма.—
Бул халықты сеннен де бурын,
Көкше таұда жүрген ұағымда
Қазақлардан көп еситкенмен.
Тарийхы да өзи әжайып...
—Булар жақын Бухара менен—
Деп сөз қосты Файзулла Хожаев,—
Өмиринше егер бир халық
Куұғын көрсе, бул—қарақалпақ.
Мийнет десе, таұды қопарып,
Арбаға сал десеңиз бирақ,
Салар, егер сыйса арбаға...
Дурыс айттым ба, Аллаяр аға?—
Деп күлди ол мен бетке қарап...

Оннан кейин мәжилис ұақтында
Доклады тыңланған буның.
Партшөлкемнің хәм ревкомның
Ислеп атқан иси хаққында,
Қыйынлықлар жөнинде хәм де
Жат-жамайдың қарсылықларын,
Мүтәжлигин қандай жәрдемге
Сонда айтқан Аллаяр бәрин.

Еске түсер: көп узамай-ақ
Автономия бергени бизге.
Ықтыярлы ел қарақалпақ
Теңлик алып, Ғүскени көзге.
Мәртебеси шыңындай таұдың,
Ишси, дийқан аұқамы берик,
Ленин берген қызыл отаұдың
Шаңырағын бәлент көтерип,

Саясына қара таллардың
Тикти сазлап,
Не деген саулат!
Тұңлигинен ай, жұлдызлардың
Тамашасын көрер көп әулад!
Төрткүл орай болып ортадан,
Сести гүрлеп зор қурултайдың,
Мәскеу, Ташкент, Қызыл Ордадан
Туұйсқанлар айтып көз айдын,
Дести: „Хай, Октябрь перзенти!
Жаса еркін ел қарақалпақ!“
Әмиу, Арал бойында енди
Бир әжайып дәуран болажақ...

Ауыл, ауыл! Жәнжел ошағы,
Садалықтан кеулиц торығар.
Бунда хәр үйдиң өз соқпағы,
Хәр руудың ата жолы бар.
Хәр топардың өзиниң байы,
Ол байдың өз гедейлери бар.
Жарлылары көбейген сайын,
Байларының иси оңалар.
Ақ үзикли болыстың үйи,
Бағ хәреми, малы, жери бар.
Хәр көшениң өзиниң бийи,
Мүсәпири, тентеклери бар.
Хәр ким бунда өзиниң бауыры
Пүтин болса – сол мүддәхасы.
Хәр кимниң өз мешит кәуими
Хәм өзиниң дүмше молласы.
Бир басына үш қатын алып,
Малым көп деп есиргени бар.
Аш-жалаңаш панасыз қалып,
Жүрген жетим-жесирлери бар.

Күшлилери жатар саяда,
Ыссыларға күйер байғусы.
Күнде суу төбелес сағада,
Жесир дауы, руу айтысы...
Енди қара! Бул ауылларда
Дау-жәнжелдиң түри өзгерген,
Гедей диге батырып байға,
Қорықпас май қаплаган көзлерден.
Анау өгиз арба киятқан
Қыңыр-қыйсық ески жол менен
Барып түсе ғойсаң сен аттан,
Қыян-кести гүрес не деген
Көрер едиң бул түпкір елде.
Маңнайшасы қызыл жалаулы
Батрачкомның кеңселеринде
Еситилер бақырыслы, даулы
Дийқанлардың бәлент дауысы
Жер бөлиси, хукуқ таласы.
Белсендилер тынбай ат шауып,
Азан-қазан ауыл арасы.
Көзин жумып тәсбисин санап,
Ийшан болжар ақырзаманды.
Байлар шабар көзи қанталап,
Орға түскен аш бөри яңлы.
Болыс, бийлер басы салбырап,
Сынған қамшысына үңилер.
Қаскүнемлик қылұасын бирақ
Көргенинде жаның түңилер...
Жигит болды Өтен дейтуғын,
Алаярдың жорасы еди.
Қой аузынан шөп алмайтуғын
Бир дийханның баласы еди.
Сақ қулақ бай шығаннан шыққан
Конфискашның сезип хабарын,

Бир ақшамда қойымшылыққа
Жасырды да өз дүньяларын,
Тири айғақ қалар деп изде,
Түн ишинде быйылғы күзде
Өлтирпип сол байғус Өтенди,
Тығып кеткен гөне керизге...

Өгиз арба бузық көпирден
Өте алмай, аўдаңлап турды.
—Токтаң!—деди Аллаяр бирден
Хәм пайтоннан түсе жуўырды.
—Ассалаўма әлейкум, аға!
Аман-есен бармысаң, ғаррым!—
Деп жуўырып барып жанына,
Гүпшекледі арбасын оның.
Арба түсти өзиниң жолына,
Көлегейлеп көзине қолын,
Ғарры қарап турды улына.
—Аллаяржан, сенбисең келген?
Бәрекалла, жүрсең бе аман?
„Обком“ болды деп сени елге,
Журт тынышлық бермей жүр маған.
Ел ийеси болыў аўыр ис.
Ақыл хәм де әдиллик дәркар...
Көпсизлер ғой... Бул қайсы жүрис?
Атларды да сабылтыпсызлар.
Киси малындай қыйнап буларды,
Оншама не шомылтып терге.
Хәссений, бул жаныўарларды
Берер ме едиң бизиң артельге...
Жапқа жаңа саға алмаға
Сен жәрдем бер ағайинлерге...
—Бәри-бәри болады, аға,—

Дуўай сәлем айт жигитлерге.
Аманда бол!—деп былғап қолын,
Жолға түсер күлип Аллаяр.
Атлар және ақ көбик болып
Шымбай жолын шаңғытып барар...
Ура! Әне, көринди халық!
Қара қурым қаланың шети.
Баллар бақырысады қуўанып,
„Көп жасасын кеңес хукиметі!“
Деп сүренлер қызыл әлұанлар.
Мың-мың кураш, мыңсан тақья,
Қызыл-жасыл қыз хәм жәўанлар,
Қандай қуўанышлы ўақья:
Көп езилген инсан әўлады
Өз ығбалын көриўи қандай!
Азатлығын, өз инабатын
Өзи танып билиўи қандай!
„Қарақалпақ қалпақ болғалы
Бир теңликти алған еместі“.
Мийнеткеш ел атын алғалы
Бундай теңлик болған еместі.
Нур жаўдырып алғыс—хүрметин
Халық қутлықлар мине қуўанып:
Ленин берген жаңа хукиметин,
Ленин берген жаңа заманын.

МЕНИҢ АВТОНОМИЯМ

Жыллар өтті,
Көп уллы гүрес
Тарийхларға даққ боп орнады.
Замап енди арбалы емес,
Машинаға минип зуўлады...
Төртеў едик машинада биз:

Бизиң устаз Жолмурза аға.
Москвалы шайыр достымыз
Миша Луконин бар арада.
Алтын десең алтын ырасында,
Бир әжайып болық гүз еди.
Асфальт жолдың еки жағасында
Комбаинлар пилдей сүзеди.
Ақ тереклер самал арқалы
Аспан менен тиллесип олар,
„Татлы-ау тыныш өмирдің палы,
Жасай билсең“ дегендей болар.
Зейин ашар гүз ийиси сондай,
Ғарбыз жарылған ба ямаса?
Күс жолынан жулдыз шашылғандай
Ай сәулесин емер ғауаша.
Гүрес қызған Өзбекстанның
Бәлент пахта қырманы ушын.
Дәрбентинде кең шөлистанның
Гүллендирип Әмиу жағасын,
Мунарланып бахыт дарағындай,
Артып ығбал, даңқ инабаты,
Жатар гүрлеп жаслық булағындай
Қарақалпақстан елаты.
Азияның уллы дәрьясы
Көк теңизге қауышқан жерде,
Шөл тәңири хәм адам баласы
Мәңги жаўдай шабысқан жерде,—
Еркин еңбек, алтын коллардың
Аясында өскен шәменнен
Роза гүлин кең далалардың
Саған инам етейин келсең,
Гүл беремен мен саған, бірақ
Жер жәннетин үәде етпеймен.

Лекин зейниң менен сен қарап
Көриўиң мүмкин бул бир шеткейден:
Бизиң уллы заманымыздың
Көп белгисин, даңқлы ислерин.
Жасарыўын жабайы дүздин,
Пәрауан турмыс өзгерислерин...

Бунда адамлар асау дәрьяға
Ноқта салып темир бетоннан,
Бағ көгертип қызыл қыяға,
Мол ырысқысын алады оннан.
„Мийнет“ сөзи ел зибанында
Жаңа, гөззал мәниге толып,
Шадлы саздай жаңлайды бунда,
Инсанға ырыс, абырай болып.
Маңлайына арқар қадалған
Жеңил машинасын зуўлатып,
Мына бизди алып баратырған
Жай пахтакеш, ел азаматы,
Бүгин оның бригадасы
Көш басы боп „қызыл кәрўанға“
Киятқаны пункттен усы,
Үсти батып гирт пенен шаңға.
Ал күнлердің күни келгенде,
Дийхан улы бул қарақалпақ
Көкиреги толып орденге,
Отырар ол жүзи жарқырап,
Мәскеу, Ташкент я Нөкистеги
Мәрмер сарайлардың төринде.
Мийнетке жоқ хұрметтиң шеги
Мениң бағ-дәулетли елимде!

Туўысқанлық, дослық сезимлери—
Құдиретли қуяштың нуры.

Сен—хәммени, ал хәмме—сени
Кадирлеуде бул күштиң сыры.
Ұатаныңа еткен зийнетіңе
Ел рахмет намасын шалар.
Миллетіңе емес,
Мийнетіңе,
Хызметіңе карап бақалар.
Бунда түрлі халық балалары
Бир отау, бир ошақ басында,
Бир анадан туғандай бәри,
Бир дастурхан айналасында
Мол ырысқы тағамын татып,
Уллы ислер дәретіп бунда,
Келешектің гөззал имаратын
Тиклеп атыр Әмиў бойында.
Гүллен дослық, жаслық меканы,
Мақтанышлы автономиям!
Сен—өмиримнің сәулелі таңы,
Мен қус болсам;
Сен мениң уям.
Аз улыстың мол несийбеси,
Сен—халқымның ленинлик бахты.
Халқым—патша десем, сен есе
Инабатлы мәртебе тахты.
Нәкисте бир той уақтындағы
Даңқлы шайыр Луконин оқыған
Йошлы қосық сен халқыңдағы
Еле қулағымда жаңлаған:
„Сен жайнаған бәхәрги тапсаң,
Ақ алтынсаң жаудырап турған.
Болық тыңсаң,
Йошлы дәстансаң,
Жаңалыққа толысаң мұдам“

Гүздің мийнет поэзиясы
Далаларда хуқим сүреді.
Алағауыр қырманның басы.
Соңғы тележкалар келеді.
Клуб алды балаға толы
(Киноның да өз планы бар).
Мотоцикл—көліктің зоры,
Атты аўылдан қууды енағар.
Совхоз поселкасы бундағы
Мунарытар терек шоқлары.
Қара таллар арасындағы
Жайға келип машина тоқтады.
Баллар жуўырып шықты далаға.
Ғарры сыртта мал жайғастырап,
—Үлкен қонақлар бар, ал аға!
Даңқы жер жарысқан шайырлар,—
Деп марапат беріп те қояр.
—Жолмурза ма? Ұай, бәрәкәлла!
Еситкенмен Ибрайымды да...
—Мына орыс, ал енди аға,
Қонақлардың шойдығы жүдә.
Немислердің екеўимізге де
Сап жиберген бир белгиси бар:
Екеўиміздің етимізге де
Бир снаряд осколкасы бар.
Екеўимиз бир сестра қызды
Сүйіп қалып, урысқанымыз бар...
—Еситсе ғой хаялың бизди
Хәзир үйге киргизбей қояр...
—Ұәй, бахытлы азаматлар-ай!
Узақ болсын өмир жасыңыз.
Күтпегенде ал енди қалай
Қосылып жүр бүгін басыңыз?
—Солдат ушын ең бахытлы күн:

Ушырасса күтпеген жерде.
„Қызыл кәруан“ тойында бүгін
Орыс шайырын көрдим минберде!...
—Бәрекәлла! Уа, әжеп заман!...
Енди урыс болмағай ҳеш те.
Қонақларды турғызба, балам.
Басла иним Жолмурза ишке.

Жай алдында ҳәүиз бойында
Отауы тур Дәулет ғаррының,
Дослар сәубет қурысты сонда
Ишкен-жегенинің барлығын
Айтсам сыймас поэзияға.
Айтпай кетпәу тағы да обал.
Қонақ көрсе, бахты зыяда
Қарақалпақ дәрьядай ағар.
Төңкерилди қозының ети
Ҳәм тартылды қызылдан—ақтан.
Қызды сөйтип дослық сәубети,
Гәплер қашты жақын-жырақтан.
Күлки ҳәм тост жаңлады енди,
Фронт та сөз болды ўақтында.
Пахта терим туўралы ҳәм де
Халықлардың бахты ҳаққында...

Толқып сонда Михаил Кузьмич те,
Айтты:—О халық бахты деген
Аз-көбиңе карамас ҳеш те,
Көп жерлерде буны көргенмен.
Жат жерде көп жүрдим аралап,
Ганг бойларын, Нил жағаларын,
Океанлар аржағын узак,
Күншығыстың бай қалаларын.
Ермек болған, телмирген қызлар.

Аяққа оралған баллар
Түслериме енсе ҳәр сапар,
Шырт уйқыдан оянаман ал...
Қайсы елдің мийнет адамлары
Турмысынан ләззет таппаса,
Жасир-жетим жас балалары
Қорлық көрсе яки ҳақласа,
Сл еллердің тарийхый даңқы
Жер жарса да,
Байлығы асса да,
Сол уллы ҳәм бай елдің халқын
„Бахытлы“ деп болмас ҳасла да.
Қарақалпақлар, аз болсаңдар да,
Айдын жолдан ығбал тайтыңыз.
Мине деген уллы халықларда
Жоқ сизлердің уллы бахтыңыз.
Шағлаң дослық семьясында.
Көтерейик бокалды мына:
Гүллей берсин Әмиў жағасында
Бул нәўқыран автономия!
Ғарры айтты:—О, қутлы қонақ!
Зор мәни бар айтқанларыңда.
Ығбалымыз бир уллы дарақ,
Биз бахытлы халықбыз шынында.
Тыңла, қонақ! Қартайса киси
Сөйлемшек боп кетеди гейде...
Биз отырған аўылды усы
„Аллаярдың аўылы“ дейди.
Ол кисиниң ким болғанлығын
Мына Жолмурзалар биледи...
Еске алып мен оны бүгін,
Бир әңгиме айтқым келеди:
Еки заман от пенен суўдай
Өршелескен бир дәуир еди,

Жик айырып гедей менен бай,
Еки кошқар мүйіз тиреди.
Сөз еситтик сол Алдаярды
Мәрдикардан келипти деген.
Елден топлап партизанларды,
Қызыл әскер болыпты деген.
Көп өтпей ол аўылға келди,
Астында ат, белде тапанша.
Ертип алып көп гедейлерди,
Ҳақы әперди байлардан қанша,
Аўыр еңбек азабын тартып,
Күнликши боп жүрген едим мен.
Кетеринде мени босатып,
Алып кетти ол өзи менен.
Қалпағымның қақ маңлайына
Қадады да қызыл жұлдызды.
„Қарсы гүрес жат-жамайыца“.
Деп мени де сапқа турғызды.
Үш жыл урыстық.
Қасқыр қансырап,
Жөнеидлер жеңилип қашты.
Булт серпилип, қуяш жадырап.
Жаңа дүнья сәулесин шапты.
Езилген ел алып ықтыяр,
Қарақалпақ муқтариятлы,
Басшы болып оған Алаяр,
Дәуір келди зор салтанатлы.
Арадан бир қанша жыл өтті.
Парахат турмыс басланған ўақта
Ол Мәскеўге оқыўға кетти
Ҳәм жумыста калып сол жақта,
Жүрди „кимсен Алаяр“ болып.
Келип турды сәлеми бизге.
Ал аржағын билмеймен голык...

Енди айтып берейин сизге,
Қалайша ол Ленинге барып,
Автономия алып қайтқанын,
Қарақалпақша намаға салып,
Кремльде қосық айтқанын:

„Октябрьдин қушағынан сағымлы
Шын бахыттың шамшырағы жағылды.
Дана көсемине дийдарласпаға,
Азат халықлар Москваға ағылды.

Москва кең ашып дәруазаларды,
Хүрмет пенен күтип алды оларды,
Кремль сааты қоңыраўын қағып,
Жайды жолларына паяндозларды.

Халықлар айтты: „Көсемимиз, эссалам!
Жүрек алғысларын келтирдик саған.
Ертеклерде көп мақталған патшалар
Әдилликте сиздей бола алмаған.

Езилгенге теңлик заман бердиңиз,
Бәршемизди бир көз бенен көрдиңиз.
Залымлықтың қанлы тахтын қыйратып,
Мийнеткешке мәңги дәўран бердиңиз.

Нурыңыздан жарқырады жүзимиз,
Тиллерде саналы алғыс сөзимиз.
Биз бәримиз) перзентимиз бир үйдин,
Сол отаўда отағасы өзиңиз“.

Көсем бул сөзлерди күлимлеп тыңлар,
Айтты: “Азат халықлар, аман болыңлар!

Беккем услап балга—орақ аўқамын,
Коммунизм имаратын курыңлар!

Деп көсем қутлықлап куўанған ўақта,
Ай қасына жулдыз жыйналған ўақта,
Күншығыстан уллы көшке илескен,
Бар еди ишинде қарақалпақ та.

Әдилсизлик исти бастырмай қыя,
Жипек қағаз жазып, алтыннан сыя,
Көсем өз қолынан берди лаўазым
Кимге союз, кимге автономия.

Кең пурсатлы кеңесли ис маўлети,
Хәр миллеттиң мүддақалы дәўлети.
Отаў тигип, өз еншисин алмаға
Келсе керек қарақалпақтың нәўбеги.

Сонда биреў әлде неге шақалды,
Тышқан мурт, үки көз, теке сақаллы.
„Менде сөз бар“ деп орнынан турды ол,
Иши тар, сум иийет, „әпер бақанлы“.

Сөйледи жылмыйып жүзде нықабы:
„Қарақалпақ“ деген мәзи лақабы.
Қазақ, өзбек, түркмен яки қырғыздың
Булар жүрген бир руўлы шақабы...“

Қыялы кемситиў, сөзи „урберди“,
Хәмме оны жақтырмаған түр берди.
„Сиз не дейсиз?“—деди Ильич ағамыз,
Аллаяр орнынан ушын түргелди:

„Әдиўли көсемим, уллы данамыз!
Усындайдан сарсық болған санамыз.

Ағайиним көп екени тақыық сөз,
Бирак, руў емес, биз халық боламыз.

Мийрим булағыннан ишип арқайын,
Журт қатарлы мен де шағлап қайтайын.
Ижазат берсеңиз, дебдиў шығарып,
Алдыңызда мен бир қосық айтайын...“

„Қосық, бул—халықтың кеўил санасы,
Айтын“—деди күлип халықлар данасы.
Кең сарайлы Кремльдиң жайында
Жаңлап кетти қарақалпақ намасы.

Қосық емес, бәлки қайғы-зар еди,
Гейде шалқып, гейде буўлығар еди.
Бул қосықта көп қорланған халықтың
Заманларға шикаяты бар еди.

Ырғағы хәсиретли, сыры төркинли,
Тербендирер тыңлағанда хәр кимди,
Хәмме гүўлеп қол шаапатлап, алғыслап,
Әллен ўақта аўыр ойдан серпилди.

„Әдиўли көсемим, күн менен айым,
Бахтымызға саў болғайсыз илайым.
Ким усы қосықты айтып бере алса,
Мен сол елдиң бир руўы-ақ болайын..“

Журт айтысты „тапқыр екен буның“ деп,
Уллы көсем шеўилленип күлимлеп,
Ортаға мәнили саўал таслады,
„Қане, бул қосықты айтып бериң?“ деп.

Сонда сөзге шықты өзбек өз ағам:
„Бул қосықты айтыу қыйындур маған.
Түбим жақын, жерим жалғас, тил жақын.
Тарийхым, тағдирим тутасқан оған.

Лекин ҳеш шегим жоқ ҳаслы затына,
Жүгинемен тарийхнама хатыма.
Данам Ильич, мен гүәалық беремен
Қарақалпақтың халықлық инабатына!“

Сөз алды ханалас қазақ ағайин:
„Билмесем бул әнди қәйтп салайын?
Түбим жақын, тилим жақын бул менен,
Егизектей усап қалған шырайым.

Ұа, кемеңгер, биз көп көргенбиз азап,
Күшлилер әззини көп қылған мазақ,
Ким көрмесе бундай үлкен қалпақты,
„Көрмес түйени де көрмес „дер қазақ“...

Сонда сөзге шықты түркмен ғардашым.
„Айтып билжек дәл!“—деп қасыды басын.
„Айдымым ырғақлас, ғалым нағыслас,
Мен билемен буның ата-бабасын.

Улығ дақым, бул да халықдур ески,
Шығысы бизден хәм қашық емести.
Сонша кууғынларда өзин жоғалтпай
Жүрген халықты тән алмаған әбести...“

Айтты сөзге шыққан қырғыз тууғаным
Бир кисиниң егиз улы болғанын.
Бир-ақ, бир қарадан қалпақ кийгизип,
Балаларын соннан танып алғанын...

„Ұа, данышпан, жеткерген бул заманға!
Бул қосықты жырлау қыйын маған да,
Екеүмиз де халық болғанбыз ертеден,
Биз Алатау, бул Каратау таманда“.

Айтты орыс, украин ағамыз:
„Бизлер хәм таниймыз буны, данамыз.
Киевтиң мың жыллық жылнамасынан
Бул халықты тауып бере аламыз...“

Партияның әдил сиясат жолын
Кууатлап хәмме халық көгерди қолын.
„Қарақалпаққа автономия берилсин“
Деп буйырды сонда данамыз Ленин...“

ХОШЛАСЫҰ

Қубылыс көп тәбият анада,
Базда сондай пайтлар болады:
Жадыраған ашық ҳауа да
Қапелимде қумайтланады.
Хәм шаңлы булыт аспанды қаулап,
Буршақ жауып, уйытқыған дауыл.
Көгерген көк егинди таулап,
Хүрейленер албырап ауыл.
Сәл өтпей-ақ жауын да тынар,
Аспан ашық, қуяш жарқырап.
Болмағандай хеш нәрсе мысал,
Дауам егер өз жолын бәхәр...
Жай көзлерге шалынбайтуғын
Буның да өз заңлылығы бар.
„Ал мынау не?
Қалайынша, ким?“
Деп гүбирлен барар Амайар.

Өз өзіне береді сауал
Хәм сауалы жууапсыз қалар,
Қызыл Майдан жийеги менен
Қалың дизбек әсте қозғалар.
Қос қарауыл мавзолей алдында,
Қоңыр гранитлер текшесі.
Кимдур келип артынан сонда,
Басып алды бұның өкшесін.
Бурылып еді. Артта селк етип,
Узын-шубай ақ кийген араб
Гүриштегі аннақ тисін көрсетип,
„Әфууан!“ дер кешірім сорап...
Бойда жигер, дизеде диңке,
Бирақ, еле ойдан кетпеді:
Кеше ақшам бір жат көйлеңке
Бұның жолын кесіп өткени...

Қашты сөйтін уйқы да оннан,
Таң алдында жууды да басып,
Маңлайына жұлдыз қадаған,
Көптеп кийілмеген қурашын
Силкип-силкип кийіп алды да,
Солдат қайысын белине шалды.
Шымыры аяз таңның алдында
Мавзолейдің жанына барды.
Кімнің ұллы, әділ жолына
Мәңгі садық хызмет етсе ол,
Көп езілген халықтың қолына
Кім азатлық нұам етсе сол,
Көріп соның нурлы дийдарын,
Хошласыуға келген еді ол.
Бұл ақырғы зыярат боларын
Ой жууыртып билеген еді ол...

Қоябер бұл адамның ойын,
Не нәрселер түспейді еске:
Көз алдында Кегейли бойы,
Таныс гүжим гүуилдер кеште.
Азап шегіп жатып шалқадан,
Қарар оған қазыушы бала.
Бір сур жылан өрмелер оған,
Сонда келип мийрибан ана,
„Қаш тезирек. Қара анаған!“—
Деп қызғыштай шырылдап жүрер.
Хәм жыланды гүжим басынан
Бақан менен урып түсірер...

Қоябер бұл адамның ойын,
Не нәрселер түспес ядларға:
Аяз сәске, „Уры сай“ бойы,
Екі өлік сүйенген жарға.
Оттай шарпып түседі ойға,
Еситілгендей ышқынған қауаз.
„Дууай сәлем Аллаяр балшойға!“
Деп желбирер бір қапты қағаз...
Еске түсер тууған журтына
Атлар шауып, шағлап келгени.
Қапа сақал қалың муртынан
Бабажанның гүрлеп күлгени...
Қарақурым қалың журт сонда
Хүкіметін күтип алғаны.
Телпеклерін атып аспанға,
„Ленин, Ленин!“—деп бақырғаны...
Еске түсер ауылға барғанда,
Ел турмысы ғұрғынласқаны.
Қауын жесіп пахта қырманда,
Дәулет пенен басқыласқаны...

Көп ишинде дәрья тамшысындай,
Толқын ағысында алып жол,
Ер жүрегі елжиреп сондай,
Мавзолейге жақынады ол.
Көз өңінде дүнья дөңгелеп,
Кеуіл тенизи шайпалып кетти.
Өмир көркі, үмит, келешек
Бәхәр таны болып жарқ етті.
Сол таңға ол қарап телмирди де,
Кеуілсиз, жат ойлардан безди.
Босағадан атлап кирди де,
Өзин мәрт хәм бахтияр сезді...

Хош бол, ага!
Бойында турсын
Усы мәрглик, усы исеним.
Хәм халқыңның ойында турсын
Ер минезиң, еңбегің сенің.
Азияның уллы дәрьясы
Көк теңизге қауышқан жерде,
Шын бахыттың жаңа дүньясы
Мол мийұаға майысқан жерде,
Базда сени бахтияр журтың
Кеуілленіп еске алар бүгін.
Насыбай атып, шыйырып муртын,
Бабажаның гүрлеп күлгенин....

Ўэсият

Қара табан— кара пухара,
Бабам ғайбар ки́си болған.
Кеу́ли ақ қалпағы қара,
Жау менен көп иси болған.

Аттан қулап атырғанда,
Қан майданда сүйеп оны,
„Бир ўэсият айтып кет онда“
Деп сорапты оннан улы.

Ўэсият екен ал сондағы
Айтып кеткен урпағына:
„Тыржалаңаш қалсаңдағы,
Бек бол, бала, қалпағыңа!“

Қарақалпақлар соннан баслап
Қалпағы менен тууылыпты.
Көп заманды артқа таслап,
Қалпақ шешпей жууырыпты.

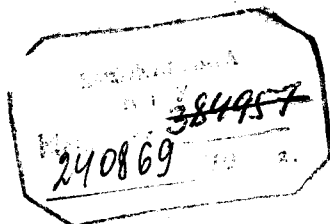
Қатты сорап, қысым етип,
Хан да оны шештире алмаған.
Жан шықпаса гелле кетип,
Жау да оны шештире алмаған.

Көп заманның әндийшесин
Көрсө де көзи ағармаған.
Жоғалтса да көп нәрсесин,
Қалпағы ҳеш жоғалмаған.

Қарақалпақлар биргене жерде
Бул дәстүрін бийкар қылған:
Мавзолейге кирген жерде
Қалпағын шешип, қолға алған.

Өйткени, Ленин бул қалпаққа
 Қатты хұрмет еткен еди.
 Отаў тигип, қарақалпаққа
 Теңдик берип кеткен еди.

1976—1977-жыллар.
 Нөкис—Ташкент—Москва.

М А З М У Н Ы

Төртликлер	3
Тилек	5
Ат зәңгиси зыңылдар	8
Сен дегенде	9
Излениў	11
Өмир вкселлери	12
Әрманлар	14
Тақиятас тарнаўы жаньында ойлашыў	15
Бүгинги күн	17
Алты миллион	19
Сен мәрдана халықсаң	21
Поезд емес, елдин дәўлети келди	22
Кеўлиңниң көшпели күни боларман	25
Аўыл, аўыл!	26
Усы журтка ҳайранман	34
Келдим (Сүләйман Рустемге)	36
Булак (Сырбай Мәўленовке)	38
Совет Башқуртстаньына	38
Саў бол, Совет Татарстаньы!	40
Тагарстан жоларьында	42
Сабантойда	45
Риммаға	46
Сонетлер	48
Бир сыншыға	51
Қыйын хәм аңсат	51
Романтика	52
Шайыр хәм Әжел (баллада)	59
Гүзар жолдан шетте, тал саясында	65
Муң қалмас	66
Болмаса	66
Ғазлардың қанатында	67

Ұйицниң артындағы шоқ кендирликте	68
Ядыма түсти	69
Орфейге	70
Шойдания	72
„Қыз дәўраны“ атлы алтын тамтыңнан	74
Кеўил аспанымда жулдызлар сөнник	76
Пазыйлет	76
Кепти мине жас топырағың	79

Поэма

Қарақалпақ ҳаққында сөз (Октябрь поэмасы)	82
---	----

На каракалпакском языке

Ибрагим Юсупов

ВЕТРЫ ВЕКА

Сборник стихов и поэма

*Издательство „Каракалпакстан“
Нукус-1982.*

Редактор *Б. Қайыпназаров*
Художник *К. Нажимов*
Худ редактор *И. Қыдыров*
Тех. редактор *З. Алламуратов.*
Корректор *Г. Турымога*
ИБ № 1459

Гериўге берилген ўақты 8 /IX-82 ж. Басыўға рухсат етилген
ўақты 2/ VII-82-ж. Кағаз форматы 70X 108 ^{1/32} Көлеми 4,125 б/т.
5.77 шэртли б/т 5,0 есап б/т. РК 32297 Тиражы 5000. Заказ 497
Бақасы 75 т.

„Қарақалпақстан“ баспасы, 742000 Нөкис қаласы, К. Маркс
көшеси № 9

ККАССР баспа, полиграфия ҳәм китап саўдасы ислери бойын-
ша Мәмлекетлик комитетиниң „Правда“ ныи 50-жыллығы атын-
лағы Нөкис полиграфкомбинаты. 742000. Нөкис қаласы К. Маркс
көшеси 9.